

בעזה"י

קונטרס

'מלחמה לה' בעמלק'

- ..... (א) איבת ומחיית עמלק - חלוק מהנהגה עם כל צוררי ישראל
- ..... (ב) עצם מעשה מחיית עמלק - 'והחרמת עד כלותם', ללא כל חמלה
- ..... (ג) זכירת איבתם מעצם הגדרת מעשה המחיה
- ..... (ד) הריגת עמלק דינה בסייף
- ..... (ה) ענין שיסוף הסייף - מלחמה וחרב נוקמת
- ..... (ו) מהות עמלק - 'כי תועבת ה' כל עושה עוול'
- ..... (ז) 'שאם שיקר במידה קרוי עוול שנאוי ומשוקץ'
- ..... (ח) גדר קיום 'זכור את אשר עשה לך עמלק'
- ..... (ט) מלחמת עמלק היא במציאות הקב"ה, ובכל המהות היהודית
- ..... (י) ישראל לכנגד עמלק - 'ידיעת ההפכים אחת'
- .....
- .....

מעובד ע"פ ספרים וסופרים

פורים תשע"ז

להערות והארות

0548540888

8540888@gmail.com

"מלחמה לה' בעמלק מדור דור"

איבת ומחיית עמלק - חלוק מההנהגה עם כל צוררי ישראל

(א) המצוות האמורות בתורה על מחית עמלק וזכרון מעשיו, יש בהם קיום מצוה באופן יחודי ביותר. ונראה בעליל שהיא מעיקר ענין הפורים, ובתורת הכי קבעו את אסתר לזכרון לדורות, כמו שאמרו במגילה ז' א'. ולא מצינו שמעיקר ענין פסח הוא להתנקם במצרים ולזכור רוע מעלליהם. ואדרבה, לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, ואנו מוצאים מו"מ עם פרעה ומצרים, שנועד להראותם כי אני ה' בקרב הארץ, והוא ענין גדול ורחב במקראות. ואילו ביחס לעמלק לעולם אין מו"מ כזה, ולא מצינו שמתעסקים עמו כלל. וכל עיקר דינו למחותו ולהשמידו.

ולכא' מידי מצרים בא צער גדול בפועל, ומיררו את חייהם ואיבדו את עולליהם שנים רבות, ואילו עמלק אע"ג שבא להזדווג לישראל כמה פעמים, לא מצינו במקראות שעלה בידו. ואע"ג שאפשר שבסך הכל במהלך דברי הימים הסבו מעשיו סבל גדול יותר, מ"מ מיד בפעם הראשונה שבא להלחם בישראל, נצטוונו על הוקעתו לדורות. והיינו ששורש דמותו ומעשיו נמצא במקום זה, וכבר היה בו 'מעשה עמלק' על כל מה שכלול בזה.

הלכך בתורת נקמה כפשוטה, לנהוג בו כמעשהו ולהשיב את הצער שגמל, לכאורה מישך שייך טפי להצטוות על נקמה במצרים. ובאמת אנו מוצאים שהקב"ה עשה בהם דין כמו שאמר לאברהם בברית בין הבתרים, אולם לא מצינו שחל לדורות מצות נקמה ע"י ישראל. ואין כלפיהם מצות איבה מיוחדת, אלא אדרבה, נצטוונו שלא לנהוג כן, ואסור מה"ת לתעבם ולהרחיקם מלבוא בקרבנו. ואילו לעמלק יש יחס שונה מן הקצה אל הקצה. והענין אומר דרשני.

ברם אין כאן ענין של חשבון וגמול פשוט. ולא ע"ז היה מתחדש מצוה כה יחודית, אם היה כל הענין שנמסר בידנו לעשות דין ברשעים בעלמא, או לנהוג בהם כפי שעשו לנו. ומאי האי דאיכא "מצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר 'זכור את אשר עשה לך עמלק'. מפי השמועה למדו, 'זכור' בפה, 'לא תשכח' בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו" (רמב"ם פ"ה ממלכים ה"ה).

ואמנם מצינו בשבעה אומות שנצטוונו להשמידם ולא לחיות כל נשמה, אולם התם היינו בתורת שכר מלאה סאתם וציוה הקב"ה להשמידם ולירש הארץ תחתיהם, ולא לחיות מהם איש פן נלמד מתועבותיהם, ברם לא נאמר באופן של 'למחות זכרם' כעמלק, אלא להעבירם מן העולם כדינם הראוי להם ותו לא. ולא ע"ז נאמר 'מלחמה לה' מדור דור'.² ואילו בעמלק יש ענין חיובי של מלחמה ואיבה, באופן שאין לו דמיון.

¹ ומצינו דילפינן את דיני קריאת המגילה זכירה זכירה, 'נזכרים ונעשים', מ'כתוב זאת זכרון בספר' (עי' מגילה י"ח א'). וכן מצינו דמ'נזכרים ונעשים' למדו להקדים זכירה לעשיה, ולקראו פרשת 'זכור' בשבת הקודמת לפורים (שם ל' ב'). הרי שענינם אחד.

² וכן בפועל לא נתקיים אלא משעה שנכנסו ישראל לארץ, עד ימי דוד ושלמה, אשר השלימו קיום מצוה זו, והנשארים אבד זכרם וכבר ל"ש לקיים זו המצוה, כמו שכתב הרמב"ם שם ה"ד.

[ומ"מ מנאה הרמב"ם במנין המצוות, מפני שביסודו של דבר הוא מצוה לדורות, ורק בפועל כבר אין לה מקום להתקיים, כמו שהאריך לפרש שורש זה בספר המצוות מ"ע קפ"ז.

ודע, שכל כה"ג לא משכח"ל כלל שיהיה דין לקיימו, ואין זה רק חסרון היכ"ת בעלמא, אלא גם אם נדע על איש מסויים שהוא בן אחר בן לשבעה אומות, לא יתקיים בו מצוה זו, משום דחשיב שנכרתו מתורת אומה, כמפורש בדברי הרמב"ם שם, "ונתפזרו הנשארים ונתערבו בין האומות עד שלא נשאר להם שם. ולא בעבור שנכרתו תהיה המצוה שנצטוונו בה להרגם אינה נוהגת לדורות".

הרי דחשיב שנכרתו בכך שאין להם 'שם', ואינם קיימים בתורת 'אומה' (והמשמעות היא שפסקו מלהיות בעלי זהות תרבותית החולקת מקום וכינוי לעצמה). ואע"ג שנשאר להם צאצאים, אולם כבר אינם נושאים שם, אלא נסתפחו לאומות אחרות. ואין שום משמעות לכך שאבות אבותיו היו בכלל אומה זו, כל שכבר נתבטלו מהיות 'אומה'. ולכך בפועל אין היכ"ת לקיים מצוה זו היום.

עצם מעשה מחיית עמלק - 'והחרמת עד כלותם', ללא כל חמלה

(ב) ועוד צריך להתבונן בכל צורת קיום מצוה זו. דהנה שאול המלך בחיר ה', נמאס ממלכותו על ששייר את אגג והצאן. וכבר עמדו רבים, מה בכך שתפסם והביאם חיים, וכי כעת א"א לקיים בהם את המצוה. והלא באמת כך עשה שמואל לאלתר, ושיסף את אגג, ומן הסתם גם את הצאן שנשאר. וכי על שטעה ושיהיה יום אחד, אפשר לומר עליו שמאס את דבר ה'. ומה שביקשו העם להעלות את הצאן לקרבן, גם אם לא כך היה ראוי לכתחילה, סו"ס יכלו בזה בהמות עמלק ולא ישאירו לו זכר. ומפני מה לא חשיב שבזה גופא יקיימו מצות ה'?

[שו"ר שבחינוך מבואר באופן אחר, וסבר דאע"ג דאבד שם האומה אכתי יש מצוה למחות את היחידים, וז"ל במ' תקכ"ח, "ואף על פי שהאמת כי דוד המלך הרג מהם רבים, עד אשר כמעט כלה אותם ואבד זכרם, עדין נשארו מהן קצת שטבעו בין האומות, וכל מי שימצא מהם חייב לאבדם בכל מקום שהם".]

וראה עוד בדבריו מ' תכ"ה שהביא דברי הרמב"ם שהריגת שבעה עממים נמנה במנין המצוות אע"ג שאינו יכול להתקיים, אולם אינו מעתיקו בלשונו אלא מביא את כלל דבריו, והמתבונן יראה שלא ס"ל כוונתה לגמרי, ושינה קצת. והוא דמלשון הרמב"ם מבואר דלא משכח"ל כלל לקיים זו המצוה, אע"ג שנשתיירו יחידים שנבללו בשאר אומות, מאחר שכבר בטל שם האומה.

ואילו החינוך כ' בענין אחר, וז"ל, "ואף כי כבר עשינו בהם המחוייב על ידי דוד מלכנו, שהשחיתם וכילם עד שלא נשארו מהם רק מתי מספר, שנתפזרו וטבעו בין האומות עד שלא נודע זכרם, ואין בידינו עתה לרדוף אחריהם ולהורגם אף על פי כן לא תקרא מצוה זו מפני זה מצוה שאינה נוהגת...".

ומבואר דביסודו של דבר חייבים היחידים הללו מיתה, אלא שאין בידנו להורגם. (ותמוה קצת, דמה בכך, סו"ס החיוב בעצם יכול להתקיים, וכאשר יבוא אליהו נקיימו, ומה חידוש בכך דהוי מצוה הנוהגת לדורות. ואילו הרמב"ם בא לחדש דאע"ג דכבר נתקיים הדבר בשלימות לא נתבטל המצוה כמבואר בדבריו, ובזה הוא שיש חידוש).

ונראה שיש כאן פלוגתא יסודית, האם המצוה להרוג הוא דוקא בתורת למחות שם האומה, או שחל אף על כל פרט מהאומה לכשעצמו, אע"ג דכבר אבד זכר האומה. והיינו שקיים בכל אחד מזרעם בעצם מציאותו, גם אם אין כאן כבר את האומה כ'אומה'.

ואפשר דביסוד הדבר, יש בזה קצת לשיטתם במאי דפליגי נמי האם החיוב להרוג עמלק הוא על הציבור, או על כל יחיד ויחיד. דברמב"ם (בסיום המצוות עשה בספר המצוות) משמע דאינו אלא על הציבור (וז"ל שם, "וכשתשתכל כל אלו המצוות שקדם זכרם, הנה תמצא מהם מצות שהם חובה על הציבור, לא לכל איש ואיש, כגון בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק..."), ואילו בחינוך (מ' תר"ד) מפורש שכאו"א חייב בזה.

והיינו, דלהרמב"ם יש כאן מאבק של ה'אומה' הישראלית בשבעה אומות וב'אומת' עמלק, ואין כאן ענין לחיוב הקיים ביחס ליחידים, ואילו אליבא דהחינוך אינו כן, ומתייחסות אלו המצוות לפרט, וכל ישראלי מחוייב להרוג כל עמלקי. ודו"ק בזה].

ואילו עמלק, אנו מוצאים שנזכרים עד ימי חזקיהו בשם 'שארית הפליטה לעמלק' (דה"י א' ד' מ"ג), והיינו שנשאר שם 'אומת עמלק' עד זמן מאוחר, אלא שבלבל סנחריב את האומות. ולא דיינינו שנטפלו לאומות אחרות ונתבטלו, ולכאורה היינו משום שיש לזרעם עניני זהות עצמית וסגנון עמלקי, אלא שקשה לידע במדויק מי הם משפחותיהם (וא"צ דוקא שיקראו ב'שם' זה, אלא שיהיה להם משמעות ויחוד כאומה, לכך ל"ח שכבר אבד שמם וזכרם, והבן). ואפשר בהחלט שנתפזרו לכמה מקומות, ומ"מ יש להם משפחות מיוחדות שניכר בהם קיום שם העמלקיות.

ואכן לאורך הדורות אנו רואים שהיו קיימים הם והשחתתם בעולם (שהיא היא מעצם זהותם והגדרתם כאומה, וראה בזה להלן אות' ובהערות שם), וכגון בזמן המן, דמבואר במדרשים דצוררי היהודים אשר הרגו בכל עיר ועיר, היו עמלקים. ורק לעת"ל תעקר אומה זו ומהותה מן העולם.

אמנם גם בזה יתכן, דאע"ג דבכללות קיימת אומה זו, לא רק בזה תליא מילתא, אלא בעינן זהות תרבותית ושייכות לאומה כעת, ולא סגי אם אבות אבותיו היו עמלקים, אם נסתפח לאומה אחרת ונתבטל אליהם ונושא שמם. (ולכא' לכך בדיעבד אם קיבלו גרים מעמלק מהני, דהשתא נתבטל לישראל וקיבל שם חדש, וכבר פקע מיניה שם עמלקי לענין חיוב מחיה. אמנם בהסתפחות לעם ישראל הוי חידוש שם טפי.) וצ"ע בזה].

³ וגם אם באה תקלה על ידי כך ומזה נולד המן כמובא במדרשות, מ"מ מאיסת דבר ה' לא היתה כאן, אלא איחור בעלמא, ומה שנתגלגל באופן זה, איננו טעם ע"פ פשט להחשב שמאס את דבר ה'. אלא להפך הוא,

זבאמת כבר שאול סבר כן, ועמד בדעתו ונתווכח עם שמואל הנביא בטענת 'הקימותי את דבר ה', ומפורש בדבריו שם⁴ שלא ראה כל סתירה בין הציווי שנצטווה, לבין מה שעשו הוא והעם, שאת הצאן הרגיל החרומו, ואילו את מבחר צאן עמלק, ביקשו לכלות בהקרבה לה', וכן את מבחר עמלק, דהיינו מלכם, ביקש לכלות באופן מיוחד⁵. וגם אם טעה בזה מאיזה סיבה, הלא כל העת יכול לתקן, ומאי כולי האי שחמור כל כך שיהיו קיום מצות ה'.

משום שבמעשהו היה מונח מאיסה מעיקר קיום מה שנאמר לו, וכמשי"ת לפנינו, לכך יצא מה שיצא. ואילו שיהיו בעלמא לכא' ל"ה ענין כה עיקרי, שממנו ראוי שיוולד כל המשך ענין עמלק בדורות הבאים.

⁴ וכך השיב לשמואל, הגוער בו 'ולמה לא שמעת לקול ה', 'וילאמר שאול אל-שמואל אשר שמעתי בקול יקוק, ואליך בדרך אשר שלחני יקוק, ואביא את-אגג מלך עמלק, ואת-עמלק החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליקוק אלהיך בגלגל'.

והיינו, שדעתו היתה שקיים בהידור את שליחותו, וכך דייקא ראוי יותר, להרוג את עמלק, ולהביא מלכם ומבחר הצאן. וסבר שהוא הוא השמיעה בקול ה', ולא היה נדרש שיהרוג את אגג לאלתר, אלא אדרבה, לתופסו חיים. וראה בהערה הבאה.

⁵ לכא' הסברא נותנת שלא הביא את אגג אלא בתורת להורגו לאחר מכן, ולא נראה שנתכוין להשאיר דוקא את המלך, שהוא מבחר וראשית עמלק, יותר מכל העם, אלא אדרבה, נראה בכ"ד שהיה הדבר מקובל שהיו תופסים את המלך בחיים ואח"כ היו עושים בו דין, ובזה מתבטא טפי הנצחון בכך שהמלך מסור בידם. (וכן הוא בנימוסי המדינות עד ימינו).

נכונן ראה יהושע פ"ח שהחרימו ישראל את כל אנשי העי לפי חרב, מלבד מלכם שתפסו בחיים והביאו ליהושע, אשר תלה אותו על העץ. ומשמע שנהגו כן במלך העי דייקא, משום שהיו לרועץ לישאל והכו בהם בתחילה, וראויים לנקמה טפי. ואפשר שה"ה הכא, ביקש שאול לתופסו חי ולהביאו לשמואל.

שור"ר שכ"כ במלבי"ם שם, "ואביא את אגג", שזה סימן הנצחון הכללי שתפשו את מלכם חי להמיתו בארץ ישראל". וכן נראה מדברי בעל העקידה בס"פ בשלח (שער מ"ב), "...וטעה בעיוניו או בדמיוניו שהטוב והישר הוא לעשות על הדרך שעשה, ועל האופן ההוא היה שומע בקול ה', במה שנצח המלחמה בתפישת המלך, והביא מיטב הצאן והבקר לזבח לה'".

ואפשר שהוא חלק מ'הנה מציב לו יד' בהר הכרמל, להורות את תוקף ישראל ונצחונם על עמלק. ושמה זהו גופא בכלל טענת שמואל, שאין זו מלחמת נצחון וגבורה לעשות שם לעצמו, אלא מלחמת חרמה בחטאים.

[וראה בס' העקידה בראשית שער ו', "גם ההפסד שנפל במעשה שאול במלחמות עמלק לא בא אלא מסכלותו התכלית, וחשב שהכוונה לכבוש הארץ היא ולשלול שללה". ובפרשת בשלח שער מ"ב, "הנה הוא לא נתעורר אליה לעשותה מלב ומנפש בבחינת עצם השונא היא הקדומה, אבל בא אליה כבוא אל שאר מלחמות הרשות הנעשות בעבור הכבוד או השלל וכדומה, עד שהיתה לו המלחמה בעמלק במקרה הגמור, והדרישה אל הכבוד או העושר בעצם וראשונה, והוא עצמו החסרון האחד אשר מצד מהות הפעולה".

ובמלבי"ם כ' ד'זירב בנחל', היינו שמצא עילה לריב עמם על עסקי הנחל למי הוא, דאין מנימוסי המלכים לצאת למלחמה בלא כל אמתלא, אולם זהו חלק מן הטענה עליו. "וגם זה מורה שלא קיים המצוה כראוי, שלא היה לו לבקש רק סבה מפני שה' צוהו, וכמ"ש דוד 'הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממך אתקוטט', לא ריב אחר אשר לא לה' הוא". והיינו דצריך דיתפרש דייקא דאינו מלחמה רגילה, אלא מלחמה בחטאים להחרימם בדבר ה', וכמשי"ת].

אמנם מן הסתם נתכוין בזה שאול גם להודאה ופרסומי ניסא לכבוד אלוקי ישראל, ולכך נסוב ובא לגלגל. וראה ברלב"ג שם, "ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם, ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל. והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל, כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים, ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל".

(מש"כ שהיה בגלגל תמוה, דהלא בכרמל הציב היד, ורק אח"כ נסוב ובא לגלגל להקריב, וכן פירשו שאר מפרשים. ועכ"פ ודאי היה כאן ענין להגדיל שם אלוקי ישראל, ולהודות לו. וראה ברש"י שהביא מדרש שהיד שעשה שאול בכרמל היינו מזבח לכבוד ה', וזהו מזבח ה' ההרוס שנאמר באלהו).

וגם אם לא נסבור כן, אלא נימא דביקש להשאירו בחיים, ודאי לאו בתורת לשחררו, ואף לא בתורת עבדות בעלמא, דוכי ראוי דוקא המלך לחנינה טפי משאר עמלקים, אלא אפשר לומר שמאחר שהוא מבחר עמלק, ביקש להשתמש בו ובכשרונותיו לכבוד ה', להקמת ביהמ"ק וכד', או ענין כיו"ב. ואע"ג שטעות היא ואין ראוי עמלק אלא לכליון, הא אין כאן אלא שיהיו בעלמא בקיום הדבר.

אולם המתבונן בפרשה זו יראה, שלא היתה טענת שמואל על שביטל לשעה מקצת מחיית עמלק, אלא על שביטל את כל עיקר הציווי שנצטווה. ויש כאן דבר יסודי מאד, שעליו הוכיח שמואל את שאול, על אשר ביטל ומאס את דבר ה'. ואיהו דיבר עמו על תוכן קיום מסויים, ואילו שאול פירש זאת בצורה שונה, וקיים דבר אחר לגמרי.

והוא, דכאשר נצטווה שאול "עֲתָהּ לְךָ וְהִכִּיתָהּ אֶת־עַמְלֵק, וְהִחַרְמְתָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ, וְלֹא תַחֲמֹל עָלָיו, וְהִמָּתָה מֵאִישׁ עַד־ אִשָּׁה מֵעַלְלִי וְעַד־יֶנֶק מִשֹּׁר, וְעַד־מִגְמֹל, וְעַד־חֲמֹר", לא נאמר לו 'לא תחמול עליו' כזירוז לקיום דין החרם, שלא ימנע ברחמיו אף ממקצת מחיה, אלא זהו עצם מהות החרם, והוא מעיקר צורת השמדת עמלק.

והיינו, באשר משמעות 'חרם' זה איננו ציווי תכליתי בעלמא, שימותו בני האומה העמלקית, ובודאי אם היו יכולים לגרום להדביקם במיני מגפות המאבדות מארץ החיים, לא היו יוצאים בזה ידי חובתם כלל ועיקר, והיה חסר בכל משמעות הריגתם. אלא המצוה היא לבוא עליהם בתורת 'חרם', לקבוע ולהגדיר את מציאותם בתורת 'חטאים' שאין להם כל זכות קיום, וכל מהותם לאיבוד ולכליון⁶.

אלא ע"כ דאע"ג שודאי היה לשאול טעם בהשארותו בחיים מתחילה, ביחס לעמלק אין ראוי לנהוג כל שיהיו בהריגתם, ובעומק נבע מחמלה מסויימת, שלא בא שאול בתורת 'והחרמת את החטאים', באופן שא"א לסובלם כלל ועיקר. ובאמת דוד שנבחר תחתיו הוא שנתייחד ביותר בשנאת הרשעים בתכלית השנאה, כמבואר במזמוריו, ודמים רבים שפך ע"פ סנהדרין (ראה בעקידה שער מ"ב שהאריך כיצד דוד היה רעוה הטוב ממנו בכ"ז).

⁶ [והנה באמת עצם מושג ה'חרם' עמוק ומורכב הוא, ויש להאריך בזה, ונעתיק מש"כ בקצרה במק"א, לענין החרם שנהגו ישראל ביריחו. "ויש בחרם זה דבר הטעון ביאור. דמבואר התם דמכח החרם הקדישו את כלי הזהב ושאר המתכות לה', ואילו שאר נכסים וכן העיר עצמה, שרפו באש, ואת האדם והבהמה הרגו לפי חרב מדין החרם. ולכא' כיצד מכח אותו החרם, חלק נמסר לרשות גבוה, וחלק הושמד.

ובאמת מצינו בחז"ל דעות הפוכות לגמרי במהות אותו החרם. י"א משום שהיא ראשית הארץ, והוי כגדר תרומת חלה, הניתנת לה' מן הראשית. וכע"ז י"א שמשום שנכבשה בשבת, וקודש היא לה'. ומאידך י"א דעשאוה כעיר הנדחת (במד"ר נשא י"ד א', תנחומא נשא כ"ח, יעו"ש). ולכא' הוא תמוה, דהא אין זה מחלוקת בטעם גרידא, אלא בכל מהות החרם, האם היה בתורת קדושה או בתורת תועבה.

אולם באמת דבר אחד הוא לטוב ולרע, ואין יסוד החרם הקדש לה', דהלא לא נאמר כאן דין הקדש, אלא דחפץ שהחרימוהו ינתן לה', לא הקדישוהו בעליו אלא ממילא הוא, יש כאן התפסה מיוחדת ומהותית, הוציאוהו ממסגרת המציאות, אין לו מקום כאן, קיומו הרגיל נשלל [וכן מבואר מל' קרא, 'כל חרם קדש קדשים הוא לה', והיינו שביסודו חרם הוא דבר עצמי, אלא התחדש שבישראל ממילא מתפרשת מציאות הדבר לה'. וחרם כהנים חל אף על קדשי קדשים (ערכין כ"ח ב'). והוא מציאות שנתפסת בכל מהותו. ואין לו לחרם כהנים פדיון, משום שהוא דבר שחל בגוף החפצא ואינו בר פקיעה, והבן].

וכאשר הוחרמה יריחו לה', אנשיה החטאים ואף כל בהמותיה, יצאו מכלל המציאות, ואין להם מקום, מחוייבים הם השמדה. אולם זהבה וכליה הראויים לה' ולפי ענינם כן ראוי להם, נכנסו לרשותו ממילא, אם אינם מוכלים בעולם, הרי מקומם למעלה, לה' הם.

[וראה עוד בזה ברמב"ן עה"ת (ויקרא כ"ז כ"ח-כ"ט), דאיתו חרם הנסמך זה לזה במקראות, חד ענינו נתינה לה' לא ימכר ולא יגאל, וחד ענינו למחרים האויבים במלחמה וכיו"ב, ודינו למיתה וכליון ולא יפדה. והשורש חד. אלא שמתפרש ממילא בכל מקום לפי ענינו. והבן] ע"כ מה שכתבנו שם.

ודברים אלו יסודיים הם אף לענין דידן. דמשמע בכתוב דהיתה סברת שאול וישראל שצריך ליקח מן החרם להקריב לה', דוקא מפני שחרם הוא, והראשית המובחר, ראוי להקב"ה. "וַיִּקַּח הָעָם מִהַשָּׁלָל צֶאֱן וּבָקָר **ראשית החרם** לַזִּבְחַת לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ בְּגִלְגָל". אולם טעותם הגדולה היתה, שלא הבינו מה משמעות חרון אפו של הקב"ה בעמלק, שכל אשר להם ראוי לכליון, ומכח החרם אף המשובח שבהם אינו ראוי כלל להיותו קדוש להביאו לה', אלא שקץ תשקצנו פן והיית חרם כמוהו.

וכ"כ האלשיך כאן, "ולבא אל הענין בכל המקראות הבאים האלה, נניח ב' הנחות. אחת, שעלה על דעת שאול במאמר שמואל אליו 'לך והכית את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו', כי עד כאן דברי ה' יתברך, ומכאן ואילך 'והמתה מאיש ועד אשה' כו' הם דברי שמואל. והוא, כי באומרו 'והחרמתם את כל אשר לו', אפשר לפרש או לשון השמד וכריתה, או חרמי גבוה לה'.

זכן מבואר בלשון התביעה שאמר שמואל, "וַיִּשְׁלַח יְקֹנָק בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לְךָ וְהַחֲרַמְתָּ אֶת הַחֲטָאִים אֶת עֲמֶלְק וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד כְּלוֹתָם אֹתָם. וְלָמָּה לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְקֹנָק...". והיינו, באשר זה היה מהות שליחותו, לבוא בתורת חרון אף של חרם וכליון לחטאים, בתורת שאין להם כל זכות קיום, כל מציאותם משוללת ביסודה. וכל הריגה שאינה בתורת 'עד כלותם', איננה הריגת 'עמלק', אלא מלחמה בעלמא היא כנגד אויב.

ולכך כאשר יש חמלה במלחמה בעמלק, אין זה חסרון מסויים בקיום המצוה, אלא שם מעשה אחר הוא, כל הקיום בעל פנים אחרות. המאבק מקבל בזה צביון אחר. אם באת להלחם בעמלק כמו מלחמה בעלמא, אין כאן כלל את הצורה הנכונה לקיום מצוה זו.

אלא בעינן לבוא בתורת להחרים את החטאים, יען כי חטאים ארורים המה, ולא שייך לנהוג בהם כל חמלה⁷. אם חסים עליהם אפי' במקצת⁸, אין כאן ביאה להלחם ב'עמלק', אשר כל מהות המאבק בתורת החרון אף שיש להקב"ה בהם. בתורת שכבר איבדו כל זכות קיום.

והנה שמואל תפש הפירוש הראשון שאמר והמתה כו' משור עד שה מגמל ועד חמור, אך שאול ארכבה אתרי רכשי, שמקצת המקנה הכרית ומקצתו חרם לגבוה... כי אדרבה יש להחזיק לעם טובה ששתו לבם על כבוד ה', לומר גם שאין אנו נהנים, תהנה מזבח ה' מראשית החרם, מעין מצות בכורים".

ולמעין היטב יש עוד עומק רב במושג החרם, שנוגע לכל עצם מציאות ישראל כנגד עמלק, אשר זה לעומת זה הם. אבינו אברהם יצא מן מערכת העולם, מכלל סדרי המציאות. דבר זה יכול לקבל שתי פירושים, לצד הטוב, ולצד הרע. עמלק באים בשמו לחלל את המציאות, לרוקן ממנה כל משמעות, להפוך אותה לחסרת כל הבעה של אמתתו יתברך, וכנגדם ישראל, אף הם אינם מקבלים אותה כפי שהיא, אלא מבקשים להעניק לה משמעות גבוהה, להחיל בקרבה את המימד האמיתי והעליון של כסא ה'. וזה ענין החרם בבחינת קודש ישראל לה' ראשית תבואתה.

וה"ה לענין ארץ ישראל. ארץ הקודש היא מקום מובדל, איננה חלק מן המערכת של העולם. מזגה הוא מחוץ לכל סדר, לכל כללי הנהגה. וכך היא המידה בכל דבר שאינו מוכל, יכול הוא לצאת מן המסגרת לכיון מעלה ויכול גם לצאת ממנה לכיון מטה. שער גן עדן ו'פתחו של גיהנם', שניהם סמוכים לירושלים (עי' סוכה ל"ב ב'), מחד 'זה שער השמים' ומאידך כאן יתקבצו אנשי סדום וכנען.

המכוון עצמו לכיון יציאה למעלה, אזי יתפס בו קדושת ה' ויהי חלקו ונחלתו, ואם לא ינהג כן, מהרה ימצא עצמו חברים של אותם כנעניים ואמוריים, אשר עליהם נצטוונו להחרימם, "לא תחיה כל נשמה", ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו. (והעיר יריחו היתה ראשית ומבחר הארץ, וכאן התרכז תועבות כנען, ולכך היה דינה חרם, והארכנו במק"א). אין בה בארץ ישראל דרך אמצע, אין זה לפי טבעה. והבן היטב].

⁷ הנה בשני מקומות נמצא בתנ"ך הלשון 'מעולל עד יונק'. כאשר נצטווה שאול להשמיד את עמלק ללא רחמים, וכאשר השמיד את נוב עיר הכהנים מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב (שמואל א' כ"ב י"ט). ואילו במקומות אחרים כתוב 'מנער ועד זקן' (כגון בחרם יריחו).

ונראה שאינו מקרה, אלא בדוקא נקטו המקראות לשון זו, שצלילה מבטא עולל ויונק רכים שמתעורר כלפיהם רגש חמלה, ואפ"ה נצטווה שאול שאין לו לחמול כלל. וכאשר לא עשה כן, נתגלגל הדבר שהיה אכזר על מי שראוי לרחם עליו.

והדברים מבוארים בדבריהם ז"ל, "אמר ריש לקיש, כל מי שנעשה רחמן על אכזרים, נעשה אכזר על רחמנים, מנלן משאול, הדא הוא דכתיב 'וְאֵת נָבִי עֵיר־הַכֹּהֲנִים הַכֶּה לְפִי־חָרֵב מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מְעוֹלָל וְעַד־יוֹנֵק וְשׁוֹר וְחֲמֹר וְשֶׁה לְפִי־חָרֵב'. כתיב הכא 'וַיַּחְמֹל שְׁאֹל וְהָעָם עַל־אֶגְלֹן וְעַל־מִיטֵב הַצֹּאן וְהַבָּקָר'. והתם לגבי נוב עיר הכהנים על רחמנים לא חמל". (מדרש זוטא קהלת פרשה ז', וכע"ז בתנחומא פ' מצורע, ועוד).

[עוד נמצא לשון קרוב לזה, ('עולל ויונק' או 'עולל' לבד), בירמיהו בכמה מקומות, ובאיכה (ב' י"א), ושם הוא נאות כמובן לבטא את הצער והחמלה, כפי שיראה המעיין].

⁸ שו"ר שהביאו משמיה דהח"ח (בספר ח"ח עה"ת הפטרת פ' זכור, ששמע מאיש נאמן בשמו), דברים שביסודם קרובים להנ"ל, דכאשר לא השלים שאול את המלאכה ושייר מעמלק, שוב ביטל את עיקר המלחמה בעמלק, שלא על מלחמה זו נצטווה, אלא על השמדת כולו, ואף מה שהרג לא היה בדין. ודקדק כן מהלשון 'וַתַּעַשׂ הָרֶעַ בְּעֵינֵי יְקֹנָק' (פסוק ט"ז), ולכא' לא בא ועשה הרע במעשיו, אלא נמנע מלעשות את דבר ה'. אלא דמאחר דלא השלים, שוב נתבע אף על מה שהרג, דלא באופן זה נצטווה להרוג.

אולם הוא מתמיה לומר דנתבע על העמלקים שהרג, אחר שודאי סו"ס ראויים לכליון ויש בזה קיום מסויים של מחיית עמלק, אע"ג שאינו בשלימות. וגם הדקדוק הנ"ל מהלשון לכא' אינו מחוייב כלל. ואפשר שאין

הלכך כאשר חמל שאול ולא השמידם לאלתר, שוב כל המלחמה איננה מלחמה בעמלק, ולא יהני מה שיהרגום כעת. באשר כבר כל נקודת הענין הלכה לטמיון⁹. המלחמה כולה קיבלה אופי אחר, וגם העמלקים שנהרגו, לא בתורת 'והחרמתה את החטאים' הוא. כל מהות החרם הוא המוחלטות שבו, בהיותו השמדה של חרון אף, השמדה עד חרמה.

על כן נחשב שמאס שאול את דבר ה' מיסודו, ומעל בתפקידו כיושב על כסא מלכות ישראל, האמור לייצג בזה את חרון אפו של הקב"ה בעמלק, (וזהו מעצם מהות מלך ישראל, להחרים את עמלק, וכדלהלן), ומאסו ה' ממלך. "וַיִּקְרַע יְקֹוֹק אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיֶּדְךָ וַיִּתְּנָהּ לְרַעְךָ לְדָוִד: כֹּאֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְקֹוֹק, וְלֹא־עָשִׂיתָ חֲרוֹן־אָפוֹ בְּעַמְלֵק. עַל־כֵּן הִדְּבַר הַזֶּה עָשָׂה לְךָ יְקֹוֹק הַיּוֹם הַזֶּה" (שמואל א' כ"ח י"ח).

זכירת איבתם מעצם הגדרת מעשה המחייב

ג) ועיקר הענין ודאי אמת, דהריגת עמלק איננו מעשה בעלמא של נטילת חיי עמלקי, אלא כל מהות המצוה לבוא עליו בתורת איבה גדולה, לצוררם ולמחות שמם מתוך שנאה עצומה, עד שבלתי אפשר יהיה להשאיר להם זכר. ולכך מצות זכירת מעשה עמלק, ומצות מחייתם, אינם ממש מצוות נפרדות¹⁰, אלא הזכירה היא משמעות המחיה, ובתורת זכירת מעשיהם ואיבתם, צריך לבוא למצות המחיה. ואילו מחיה בלא זכירה, לאו מחיה היא.

וז"ל הרמב"ם בס' המצוות מ"ע קפ"ט, "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו יתעלה 'זכור את אשר עשה לך עמלק'.. הלא תראה שמואל הנביא, כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחלה מעשהו הרע ואחרי כן צוה להרגם, והוא אמרו יתעלה 'פקדתי את אשר עשה לך עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים'".

וידוע לפרש שלכך כאשר הרג שמואל את אגג, הקדים תחילה דברי איבה ונקמה, "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כֹּאֲשֶׁר שִׁכְלָה נָשִׁים חֲרָבָךְ בֶּן־תִּשְׁכָּל מְנַשִּׁים אִמָּךְ וַיִּשְׁפֹּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֶגֶג לִפְנֵי יְקֹוֹק בְּגִלְגָל". ואע"ג דכבר ביטל שאול את צורת המלחמה להחרימם, אכתי ככל שיעשה מתוך איבה ושטנה, כן יתקיים טפי ענין מחיית עמלק.

וז"מ שלכך נצטוו ישראל לקיים מצוה זו דוקא כאשר יניח ה' מכל אויבך מסביב. והיינו, דבשעה זו שבאו ישראל אל המנוחה ואל הנחלה, ואין הם טרודים ולחוצים במלחמות בשונאיהם, מתפרשת זו המלחמה שאיננה בתורת להגן על נפשם מצוריהם, אלא כיעוד עצמי, מלחמה לשם המלחמה, לשם האיבה העזה שאינה מאפשרת לקבל את קיום עמלק החטאים¹¹.

השמועה מדוקדקת. ועכ"פ יסוד הדברים דשוב כל עיקר הציווי לא נתקיים מאחר שהיה על כולו דייקא, הוא הוא אשר נתבאר כאן.

⁹ ועיקר הדבר דהנקודה כאן היא החמלה, וד"א לתקן, כבר כ' הגר"ח"ק שליט"א בס' טעמא דקרא כאן, "לכא' צריך להבין מה היה חטא שאול, והרי לא נצטוו להמיתם בו ביום, ומה בכך שהמתין למחר, והרי למחר כששמואל אמר לו הרג את אגג ומסתמא גם את הבהמות, ורק עבר על זריזין מקדימין.

ונראה דעיקר החטא היה שהנביא א"ל בפירוש 'ולא תחמול עליו', והוא חמל עליהם, ובזה כבר עבר על הציווי וזה א"א לתקן, והענין שבאמת נצטווה שלא יחמול ביארנו בביאור מגילת אסתר בפ' 'ויעשו בשונאיהם כרצונם בעז"ה". (העתקנו דבריו שם בהערה הבאה).

¹⁰ ובאמת היראים הבה"ג והרס"ג באזהרותיו, לא מנו כלל את מצות זכירת מעשה עמלק למצוה בפנ"ע. וכבר ביארו בזה, דלדעתם כלול בכלל מצות מחיית עמלק, וזה מעיקר משמעות חובת הזכירה, ואינו חולק שם לעצמו.

¹¹ וכע"ז כ' בס' טעמא דקרא במגילת אסתר עה"פ 'ויעשו בשונאיהם כרצונם'. "פי' הגר"א כמו שהשונאים רצו לעשות להם, כן עשו בהם, עוד כ' הגר"א, מכת חרב וכו', שהכו אותם בתחילה על מקום שלא ימות מזה, להרבותן ביסורים, ואח"כ הרגו וכו', כמו שהיה רצונם לראות ביהודים בתחילה כו'. וצריך טעם, למה הרבו

הריגת עמלק דינה בסייף

(ד) והנה צורת הריגת עמלק שמצינו במקראות, לכא' איננה במיתה החמורה ביותר, אלא במיתה קלה יחסית, והיא סייף. וכך מצינו בכל ג' הפעמים שנזכר להדיא מלחמה עם עמלק. "וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עַמְלֵק, וְאֶת־עַמְלֵק לְפִי־חֶרֶב" (שמות י"ז ג'). "וַיִּתְּפֹשׂ אֶת־אַגַּג מֶלֶךְ־עַמְלֵק חַי וְאֶת־כָּל־הָעָם הַחֲרִים לְפִי־חֶרֶב" (שמואל א' ט"ו ח'). "וַיִּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל־אֵיבֵיהֶם מִכַּת־חֶרֶב, וְהָרָג, וְאֶבְדָּן, וַיַּעֲשׂוּ בְשָׂנְאֵיהֶם כְּרָצוֹנָם" (אסתר ט' ה').

ובפשטותו, כך בפועל ההנהגה במלחמה, שהורגים לפי חרב. אולם נראה שיש כאן ענין עקרוני, וכך מקבל הדבר את משמעותו וצורתו, ואין זה רק משום מעשה שהיה כך היה, אלא אפשר ללמוד מזה שכך דייקא ראוי. [והלא כאשר נמסר אגג ליד שמואל, כבר נסתיימה המלחמה זה מכבר, ואפ"ה "וַיִּשְׁפֹּף שְׂמוּאֵל אֶת־אַגַּג לְפָנָיו, יִקְוֶן בְּגִלְגָּל", והיינו שחתכו ושיספו בשורש¹², כפי שעולה מחז"ל והמפרשים. (ולשון 'ויססף' קרוב ל'סייף', וראה בהערה)].

להם ביסורין, הרי מצות מחיית עמלק די שיהרגום, ונהי שהם רצו לעשות כן בישראל, הרי נקמה אינה ממידת ישראל.

ובאמת מצינו ג"כ גבי אגג באיכ"ר ספ"ג, 'ויססף שמואל את אגג', התחיל מחתך בבשרו חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות כו', ויאמר אגג כו' כך ממיתים המלכים מתות מרות וגו', ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך, פי', כמו שאתה נהגת עם ישראל באכזריות. וגם שם צריך להבין, הרי אין מידת ישראל אכזריות, ומצינו גבי אמציה שתפס י' אלף מבני אדום והפילם מהסלע והמיתם, ומצינו שנענש ע"ז כמ"ש בפתיחתא דאיכ"ר סי' י"ד.. אלמא שאין לישראל לנהוג באכזריות אפי' בגוים.

ובאמת גם גבי מלחמת יהושע בעמלק איתא במכילתא, 'לפי חרב', 'לא נוולם אלא דנם ברחמים' כו', למדנו שהמלחמה הזאת לא היתה אלא ע"פ הגבורה, משמע שלולא היה ציווי מפורש ע"ז היה מנוולם, וצריך ביאור, למה עמלק גרע מכל האומות שיש לנוולם.

ויש לבאר עפ"מ ש"כ רמב"ן בפ' בשלח, שמה שציוה הקב"ה בעמלק למחות שמו יותר מכל האומות שנלחמו עם ישראל, משום שעמלק לא היה לו שום דבר עם ישראל להלחם איתם, ועיקר מלחמתו היה נגד ה' להראות שאין הקב"ה יכול להציל ח"ו, וכן מצינו בחז"ל..

ולפיכך יש בזה ענין ג"כ להנפק בו כמו שרצה לעשות בישראל, ולהראותו כח הקב"ה ושיוודע כל המחשבות, ואדרבה גם כל שרצה לעשות בנו עושים בו, ועי"ז יתקדש שמו של הקב"ה שעושה בו מידה כנגד מידה, ותחת שהוא רצה לחלל שם ה', מצוה עלינו להפך לקדש שם ה' עי"ז, ודו"ק.

וי"ל שזהו ג"כ הטעם שצוה הקב"ה שיהושע לא יהרגם כולם, מפני שאז היה נראה שנוקמין בהם מפני שבאו עליהם למלחמה, ורצה הקב"ה שדוקא אחר כמה דורות יבואו עליהם בלא שום סיבה, ויהרגום דוקא באכזריות, מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק מגמל ועד חמור, שבזה ניכר שהוא נקמת הקב"ה ומשלם מידה כנגד מידה, כמו שהם באו על ישראל בלא שום סיבה רק לחלל שם שמים.

ובזה נכשל שאול כמ"ש 'וירב בנחל', דהיינו כמ"ש הגאון מלבי"ם ז"ל, שלא רצה להלחם בלא שום סיבה, ומצא איזה אמתלא לריב על נחל, וגם אח"כ כתיב 'ויחמול שאול' וגו', שלא הבין הטעם שכאן אינו מקום חמלה, ולכן היה קשה לו ג"כ אם בהמה חטא בהמה מה חטא קטנים מה חטאו כו', ובזה כבר לא נתקיים רצון ה' שיהא ניכר שהעיקר היא נקמת ה' ומשלם להם כמידתם.

ובימי מרדכי ואסתר אף שנקמו בהן כראוי (שכל אותן שהרגו עמלקים היו כדאיתא בתרגום), מ"מ עדיין לא נתקיים כל רצון השי"ת, שהיה נראה ג"כ שנוקמין בהן עבור מעשיהן, ורק לעת"ל אז יקוים רצון השי"ת בשלימות, שמלך המשיח יאבדם בלי שום סיבה קודמת, ורק עבור נקמת ה'.

¹² המשמעות של 'ויססף' היא שחתכו וביקעו לחתיכות, כמו שפי' רש"י ושאר המפרשים. ויש במדרשים פלוגתא כיצד חתכו, "א"ר אבא בר כהנא, חיתך בשרו זיתים זיתים והיה משליך לנעמיות, הה"ד 'אכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות' (איוב י"ח י"ג), שבירר לו מיתה מרה. ורבנן אמרי, העמיד ארבעה קונדיסין ומתחו עליהן". (רות רבה ז' ואיכ"ר ג', תנחומא כי תצא ט', ועוד). "ויססף", מלמד שחתכו ארבע חתיכות" (איכ"ר שם).

וכן בדברי הקטגוריא של המן על ישראל, "ועוד מה עשה לאגג זקני שחמלו עליו תחלה, לסוף בא אדם מהם ושמו שמואל, חתכו ונתן בשרו מאכל לעוף השמים, כדכתיב 'ויססף שמואל את אגג', ואיני יודע במה הרגו מיתה משונה כזאת ששמעתם" (אסתר רבה ג').

תדע, דהנה בסנהדרין ס"ז ב' נחלקו ר"ע וריו"ס מיתת מכשפה כיצד, ומקיש ריו"ס 'מכשפה לא תחיה', ל'לא תחיה כל נשמה', מה להלן בסייף, אף כאן בסייף. ור"ע מקיש לה 'ללא תחיה' הנאמר במעמד הר סיני, ע"ש. ולכא' מנ"ל לריו"ס דהריגת שבעה האומות בסייף הוא, ואף ר"ע לא פליג בד"ז, אלא מסתברא ליה להקיש דין מכשפה למקום אחר. ופירש רש"י דילפינן ממה שמצינו בסיחון ועוג, דהכום ישראל לפי חרב.

וקחזינו, דאם מצינו במקראות דהרגום בחרב, לא אמרינן דכך הוי מעשה במלחמה, אלא זהו צורת ההריגה בדוקא¹³. וא"כ, ה"ה נמי למחיית עמלק, דין ההריגה הוא בסייף, כמו שמצינו שנהגו בהם ישראל¹⁴.

ואי קשיא א"כ מפני מה לא נזכר ברמב"ם אלא סתמא, 'מצוה לאבד זכר עמלק'. הנה כבר תמה המנ"ח (מ' תכ"ה) כע"ז לענין מצוות הריגת שבעה אומות, שהשמיט הרמב"ם המבואר בסוגיא הנ"ל דדין הריגתם בחרב.

אולם נראה דאין בזה קושיא. דהנה הרמב"ם הביא דינים אלו ב'הלכות מלכים ומלחמותיהם'. ובפרק ה' מפרט את המלחמות שיש על המלך לעשות, ובתוך זה כלל את השמדת שבעה אומות ומחיית זרע עמלק. ומאחר שבמלחמות המלך מיירי הכא, א"צ לפרש שהורגים בסייף, והלא זה כל אופי המלחמה, שבאים והורגים לפי

והנה גם אם לא חתכו בחרב, המשמעות של חתיכת האדם אף ע"י קונדסין, היא מיתת סייף, וזהו משמעות לשון 'סייף', שעיקרה לשסף ולחתוך את האדם (וקרוב נמי ללשון 'שסע'. 'ושסע אותו בכנפיו לא יבדיל', 'וישעהו כשסע הגדי'. ואמנם 'וישסף' כצורתו הוא לשון שאינה נמצאת בשום מקום אחר בתנ"ך כמ"ש רש"י, משום ששומעים בה צליל עוצמתי של שיסוף וחתיכה לגזרים, ורק כאן בא, בכדי להדגיש את האכזריות שנהג בו שמואל). לנקום בו על אשר שכלה חרבו ושיספה את ישראל.

[ויעוי' סנהדרין נ"ב ב', דשו"ט כיצד הורגים בסייף, "ואימא דעביד ליה גיסטרא ('חולקו לאורכו לשנים', רש"י), אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא, אמר קרא 'ואהבת לרעך כמוך', ברור לו מיתה יפה". וע"ש במתני' דלחתוך הראש מהעורף בקופיץ, אין לך מיתה מנוולת מזו. והיינו דנוהגים בו כבהמה הנחתכת לבשר. ואילו באג נהגו מיתה מנוולת ממין זה דייקא, לחתוך בשרו להדיא למאכל העופות, ואין לך מיתה מנוולת יותר מזו].

וענין מה שחתכו לחתיכות והרגו בצורה זו, הוא ליתר אכזריות, 'שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים' (רלב"ג שם). והוא מיתה אכזרית ביותר, לקורעו ולשסעו לגזרים, לחתכו לחתיכות בשר ולהביאו למאכל העופות, ובזה מבטל ממנו כל צלם אנוש כראוי לעמלק. וראה במדרשים הנ"ל "והיה [אגג] צווח ואומר, 'אכן סר מר המות', היכן ממיתין את השרים מיתה מרה". והיינו, דבדר"כ אין ממיתין את הנכבדים במיתה שפלה ומנוולת. אולם עמלק שאני, וככל שאתה יכול לנוולו, כך מעולה יותר.

ובנוסח אחר קצת בפסיקתא, "...בא שמואל והמיתו במיתה משונה 'וישסף שמואל את אגג', אמר לו אגג במיתה זו הנביאים ממיתים, אמר לו שמואל 'כאשר שיכלה נשים חרבך', מהו כאשר שיכלה, אמר לו כשם שעשה עמלק זקנך והשחית את זכרותם...". והיינו דיש לנהוג בעמלק כמנהגו שלו, שלא בא למלחמה בעלמא, אלא היה באופן אכזרי ומנוול. ויש כאן מאבק מוחלט עד הסוף.

ומבואר במדרשים הנ"ל דאף שמואל סירס את אגג. וכפה"נ יש בזה ענין השחתה וביטול גדול. ולא שייך בזה הלאו על סירוס, משום שענינו שנאסר השחתת הבריאה שבזה, ואילו עמלק במהותם עומדים להשחתה. [אגב, גם הנאצים ימ"ש נהגו כן במי שהיה לו שייכות מסויימת לגזע ישראל].

וזה ענין הא דנתלה המן על העץ, ואין ענין המחיה הריגה בלבד, אלא בעינן שם מחיה וביטול, ותליה הוא האופן היותר מבזה ומכלה שם כל צלם אדם, ועושהו מאכל רשמי לעוף השמים, כמאמר יוסף לשר האופים. וזהו מעצם צורת מחיית עמלק, וככל שמבטלם ומנוולם מתקיים בהידור טפי, שאין הענין להמיתם בעלמא, אלא לקבוע כילוים המוחלט וביטול כל עצם קיומם.

¹³ אין זה שייך לפלוגתא האם בן נח מיתתו בסייף או בחנק (סנהדרין נ"ז ב'). ואילו בשבעה אומות כו"ע מודים דמיתתם בסייף, ואינו מן הדין הכללי שכך ראוי להרוג בן נח, אלא כך דייקא צורת הריגתו. וה"ה נמי למחיית עמלק, נהרגים בסייף, גם אם נסבור דבעלמא נהרגים בחנק.

¹⁴ וכן ראיתי שהביאו משמיה דהגרי"ז, שנקט דבעינן להרוג את עמלק בסייף, כדכתיב בקרא. וכן מבואר בזה"ק (מובא בהערה להלן).

חרב. וכל דיני המלכות הם באופן זה, והבאים כנגדה וכן כל מי שנתחייב לה מיתה נהרג בחרב, וזהו תוקפה של מלכות¹⁵.

שוב מצאתי בעז"ה שכן מפורש בדברי הרמב"ם במו"נ ח"ג פמ"א, דדין עמלק בסייף. וז"ל שם כאשר בא לפרש טעם מצות מחיית עמלק, 'עמלק אשר התחיל להלחם בסייף, אמר למחות זכרו בסייף'.

ענין שיסוף הסייף - מלחמה וחרב נוקמת

ה' זיש כאן דבר יסודי מאד. דהנה לכאורה מיתת סייף איננה מיתה חמורה, וסקילה ושריפה עדיפים ממנה. אולם הסיבה שעמלק נהרג בסייף, איננה משום קולתו, אלא אדרבה, בעינן להורגו באופי של מלחמה ונקמה. והריגה לפי חרב היינו שבאים להלחם בו (לכך מורד במלכות הנלחם בה, יהרג בחרב). וזהו מהות ענין החרב, שבה עושים מלחמה ומתנקמים בצוררים, כפי שאנו מוצאים שמתייחסת החרב לכליון הבא בתורת נקמה, כמבואר בסוגיא דסנהדרין¹⁶. ולכך כל מקום שמצינו במקראות שם 'חרם', הריגתו היא לפי חרב.

זה ענין הא דדין עיר הנדחת בסייף, אע"ג שהעובד ע"ז דינו בסקילה. משום שכאשר רוב העיר חוטאים ועובדים ע"ז, הרי שוב אין זה רק חטא פרטי של יחיד, אלא חטא של ציבור שלם שסרו מאת ה', ונחשב הדבר שיש כאן מרידה בה' אלוקי ישראל, וכל כה"ג הוי כעין מלחמה שהכריזו אנשים מקרבנו כלפי מעלה ח"ו. לכך יש דין מלחמה בהם¹⁷, להחרימם ולכלותם לפי חרב.

¹⁵ וראה כתובות ל' ב', "דין ארבע מיתות לא בטלו... ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטים באין עליו...". וברש"י שם, 'נמסר למלכות', והן מתיזין ראשו בסייף, כי כן דרך המומתין על ידיהן, וזו היא מיתת סייף".

[וכן ראוי להיות, כמו שאמרו בירו' סנהדרין ריש פ"ז, "ד' מיתות נמסרו לבית דין... ולרשות לא ניתן אלא דין הרג (סייף) לבד". ונפסק ברמב"ם פ"ד מסנהדרין ה"ב, וכן בהל' מלכים פ"ג ה"ח, "...וכן כל המבזה את המלך או המחפרו, יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא, ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד". והיינו, דמיתה בעלמא, שעיקרה עצם הביאה כנגדו להלחם בו ולהורגו, ולא בתורת שנתפס בו חלות דין מיתה מסויימת (שזה ענין משפט הסנהדרין), היינו עריפת ראש בסייף. והבן].

¹⁶ הוא מבואר בסנהדרין נ"ב ב', "רוצח מנלן, דתניא, 'נקם ינקם', נקימה זו איני יודע מה הוא, כשהוא אומר 'והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית', הוי אומר נקימה זו בסייף". ובאמת הא דנהרג רוצח בסייף אינו משום קולתו, אלא מהאי טעמא, דיש כאן ענין של נקמה, ובאים כנגדו בשם הנרצח. וזהו מידת מיתת סייף, שבאה בתורת 'נקם ינקם'. ומצינו אותה בעיר הנידחת ורוצח. [או אימתי שהוא יותר ענין של כח המלך והציבור להמית. (ואף בן נח נהרג בסייף מה"ט)].

¹⁷ ד"ז עולה בכל גדרי עיר הנדחת, דיש לזה גדר מלחמה וחרם. והאריך בזה בכתבי מו"ח שליט"א, והראה כן בלשון הרמב"ם (פ"ד מהל' ע"ז ה"ו), "...אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם, אם חזרו ועשו תשובה, מוטב, ואם יעמדו באולתן, בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא, והן צריין עליהם **ועורכין עמהן מלחמה** עד שתבקע העיר". וכן דקדק בלשון קרא 'ואספת את כל שללה', ובכ"מ משמשת לשון זו לממון הנאסף במלחמה.

ודין עיר הנדחת איננו חיוב מיתה פרטי על כל אחד, אלא חיוב מיתה כללי שחל בעיר (לבר מי שלא עבד שאינו נטפל לענין זה, אלא רק ממונו), ואף מה שנהרגין הקטנים היינו בתורת שטפלים ובטלים. וכך הוא הדין כאשר יש מלחמת ה' ונקמתו, שמכלים הכל ולא משאירים זכר, כמו שנהגו במדין ועמלק, שנהרגו אף הטיפ.

[וזה לכא' הישוב למה שנתקשה באבני נזר (אה"ע רל"ח א'), כיצד נהרגין הקטנים הא אין מקבלין עדות אלא בפני הבע"ד. אולם כ"ז הוא כאשר באים להעמיד דין החל עליהם, ולא כאשר הדין הוא על העיר לכלותה עד תומה, והם נטפלים. וכן זהו הישוב למה שנתקשו בסוגיא בריש מכות, כיצד מתקיים בעדי עיר הנדחת כאשר זמם, הא אין הורגין בניהם. אולם מעיקרא לא העידו העדים כנגד הקטנים, אלא כנגד העיר. וחלוק מעדות על חלל, שמעיקרא באה כנגד האב והבן כאחד. ויל"פ ואכ"מ].

עוד ביאר שם המבואר ברמב"ם דאם עשו תשובה מוטב, והשיג הראב"ד היכן מצינו דמהני תשובה לפטור מחיוב מיתה, אולם הענין דאין זה חיוב מיתה מסויים שנתחייבו אלא דין מלחמה בעובדי ע"ז, וכיון דחזרו בהם שוב אין כנגדם דין מלחמה (והדר דינא דחיוב סקילה דאיכא על כל אחד ואחד).

זע"ז נאמר, "הִכָּה תִּכָּהּ¹⁸ אֶת־יְשֻׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֵב הַחֹרֶם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֵב וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ־אֶל־תֶּנֶךְ רִתְּבָהּ וְשִׁרְפָהּ בָּאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ לְכִלְיִל לִיקוֹק אֱלֹהֶיךָ וְהִיתָה תֵּל עֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד" (דברים י"ג ט"ז – י"ז). ולכך אף מחרימים את אשר בה¹⁹, ושורפים אותו באש.

זה"ה נמי גבי מחיית עמלק, לא מתוך קולתו יהיה בסייף, אלא משום שאיננו דין פרטי על עמלקי זה למיתה, מלחמה לנו באומה העמלקית²⁰, באומה אשר נושאת את דגל המרידה בה'. ולכך מחרימים אף את בהמותיה לפי חרב. וזהו מהות שם 'חרם', שהדבר ראוי לכליון מוחלט, כליון עד חרמה, ואין לו כלל מקום בעולם. צריך לבוא ולהלחם בו ולשלול את זכות קיומו מכל וכל, עד אשר לא ישאר לו זכר.

ולכך עיקר מצוה זו מוטלת על מלך ישראל, משום דגביה שייך ביותר הענין להלחם את מלחמת ישראל, שהיא מלחמת הקב"ה בעמלק. וזהו מעצמו של ההריגה, שיהיה באופי של מלחמה. וגם לשיטות שמוטלת זו המצוה אף על כל אחד ואחד²¹, היינו שמ"מ אם נקלע לידנו עמלקי, גם זה יכול להתפרש כחלק מהמלחמה

¹⁸ לשון 'הכה תכה' באה בתורה במקום זה בלבד. והיינו, שיש כאן ביאה להכאה ולמלחמה בכל תוקף, מלחמת חורמה במורדים בהקב"ה. [ובאמת מכאן ילפינו דאם אי אתה יכול להורגו במיתה האמורה בו, תהרגו בכל מיתה שאתה יכול. וזהו מלשון ההכאה המוחלטת הכתובה בהם. והוא קרוב לפשט, לכך הביאו רש"י כאן].

¹⁹ יש ענין מרכזי של שם 'חרם' בעיר הנדחת, ובתורת הכי שורפים את שלל העיר, כמו שממשיכים הכתובים, וְלֹא־יִדְבַק בְּיָדְךָ מֵאֹמֶה מִן־הַחֹרֶם לְמַעַן יִשְׁוּב יִקְוָה מִחֲרוֹן אָפוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֵּךְ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

והיינו, שכל אשר בה נחשב ל'חרם' וטעון שריפה, וצריך להתרחק הימנו שלא ידבק אפ'י מקצת, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו, באשר יש בו חרון אף ה', ודבר זה בעל משמעות חריפה ביותר, ונתפס במהות ולא יפקע המקום עולמית משם 'חרם'. וכאשר נוהגים בעיר הנדחת ב'חרון אף', אין זה סותר למידת הרחמים, ואדרבה כך הקב"ה יתן לנו רחמים וירחם עלינו.

וזהו בנין אב שורשי למושג 'חרם', שהוא במקום דאיכא חרון אף ה', ויש כאן ציבור שהרבה שיקוצים וצריך למוחקו בחרון אף. וכאשר החרימו את יריחו והפכוה לתל עולם ודבק בעכן מן החרם, כל ישראל נפלו לפני אויביהם, באשר לא התנקו מחרון אף ה'.

ולעולם מי שלא מקיים את החרם בשלימות, עומד הדבר בעוכריו מאד, וכאשר לא העמידו את ה'חרם' והחרון אף שנתפס בעמלק, אלא נהנו ממנו והביאו מהם חיים, מכאן ואילך שוב לא מצינו שצלחו מלחמות שאול (לכך ירא מן הפלשתי הערל מאד, ודוד הוא שעשה מלחמות ישראל ויצא ובה לפניהם).

²⁰ שו"ר שהביאו שכבר מבואר הענין בזה"ק (שמות מ"ד א'), דבאים עליהם בתורת מלחמה ונקמה, ועל כן נהרגים בחרב דייקא. "אתתקן בכמה תיקונין, בכמה זיינין דאתקינת ליה אמה לקרבא דא, לנקמא נוקמא דברית, והיינו דכתיב 'חרב נוקמת נקם ברית', ודא הוא רזא דכתיב 'ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב', לפי חרב ודאי, ולא לפום רומחין וזיינין אלא בחרב ודאי היא, האי דאקרי חרב נוקמת נקם ברית...".

²¹ וז"ל החינוך מצוה תר"ד, "וזאת מן המצוות המוטלות על הצבור כולן, וכענין שאמרו זכרונם לברכה 'שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרע עמלק'. ובאמת, כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כח בידם, בכל מקום ובכל זמן, אם אולי ימצא אחד מכל זרעם. ועובר על זה ובא לידו אחד מזרע עמלק, ויש סיפק בידו להורגו ולא הרגו, ביטל עשה זה". ומשמע שאף שהמצוה טפי על הציבור, מ"מ אף על כל יחיד ויחיד מוטל החובה לקיים כמידת יכולתו.

וברמב"ם (בדבריו בסיום המ"ע בסה"מ) משמע דהחיוב הוא על הציבור, ולא על כל יחיד ויחיד. וראה בהערה הראשונה בביאור פלוגתתם. ודעת היראים (מ' תל"ה) דליכא מצוה אלא על המלך בלבד, וז"ל, "...כשהוא אומר 'כי יד על כס יה', הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה, שאין כסא אלא מלך, שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך'. למדנו מכאן שמצוה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת, ולא על שאר ישראל, וכה פירוש המקרא, 'כי יד על כס יה', דהיינו מלכות, אז תתקיים מלחמה לה' בעמלק".

וראה עוד רמב"ן ס"פ בשלח, "ויש מפרשים כי כאשר תהיה יד על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק, וכן תהיה מדור לדור. והענין, כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' ילחם בעמלק, והוא רמז לשאול המלך הראשון, וכן מדר דר, לאמר כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו". והיינו דמעיקר צורת המצוה דיתקיים כאשר ישב מלך על כסא ישראל. ואין מחוייב דהוא בדוקא ממש, אלא כך הצורה היותר נאותה וזהו השעיה שהקב"ה מניח מהאויבים. ומ"מ מסתבר שאינו מקרה בעלמא, ויש תוכן מהותי בכך שהמלך דייקא נלחם בעמלק. (וראה משי"ת עוד בזה להלן).

הכללית שיש לישראל לדורותיו בעמלק. ואם אינך יכול להורגו בסייף, עליך להלחם בו ולהמיתו בכל מיתה שאתה יכול. ומ"מ עיקר צורת הענין נכונה יותר במלחמת הציבור, ועליו היא מוטלת ביותר, וביחוד ע"י המלך.

מהות עמלק - 'כי תועבת ה' כל עושה עוול'

וועתה עלינו לשוב לעיקר הענין, ולברר בעז"ה מה ענינו של עמלק, אשר מלחמה לה' ולישראל בו עולמית, יותר מכל שאר צוררי ישראל. והנה מה שהעלנו עד כה הוא, שאין כאן ענין בעלמא לגרום לידי כך שלא תהיה האומה העמלקית בעולם, אלא יש משמעות עצומה ב'צורה' ובאופי המעשה שבו הדבר נעשה. ובענין לקבוע הוקעתו וביטולו מתוך איבה ושטנה של 'חטאים', ולבוא עליו למלחמת חרמה וכליון, לבטל מיסודו את כל זכות קיומו. והעמדת עשיית ה'מחייה' והביטול, היא גוף המצוה²², ואין זה רק היכ"ת בעלמא לבוא לתוצאה מסויימת.

זאכך, אין לנו עסק עם עמלק על צער מסויים שגרם לנו, שנבקש לנקום בו ע"ז, אלא עסק לנו עם כל האופי והמהות שבא בהם על ישראל, ואותם אנו מבקשים להוקיע. ויש בזה כמה נקודות, אולם באמת כולם מגיעים לאותו המקום.

והיינו, שמעבר לשיעור שהצליח או לא הצליח לפגוע בנו, עיקר המשמעות היא ב'צורה' ובאופי המעשה שבו הדבר נעשה, ובזה היה לפגיעתו אופי אכזרי ומושחת מאין דוגמתו, וטמון בו איבה ורשעות לשמה, שאין למצוא כמותו. וכפי שמתארים הכתובים את מעשהו הנתעב שצריך להיזכר לדורות, אשר הוא בחינת 'מעשה אבות סימן לבנים', לכל מעשי עמלק לדורותיו. "אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדֶרֶךְ יִזְבֵּג בְּרֹל־הַנְּחָשִׁים אַחֲרָיו, וְאַתָּה עֵיף וְיָגַע, וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים".

ובפשט המקראות עולה, שיש כאן דגש מיוחד על המקום והזמן שהגיע עמלק. באשר לא בא להלחם כנגד עם שליו בארצו, אלא על עם עייף ויגע שזה עתה השתחרר מעבדות, ונע ונד בטלטולי הדרך במדבר²³, ולא

וע"ע במש"ח ס"פ כי תצא, דלפי מש"כ רש"י דאסור לקיים ממון עמלק, מבואר דס"ל דליכא מצוה זו על היחיד, דהא מצינו שנהנו מממון עמלק, ע"ש.

²² ולכך הכאת המן מנהג ותיקין הוא, כמו שהביא הרמ"א (או"ח תר"צ י"ז), 'נהגו התינוקות לצור צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה, כדי שימחה שמו על דרך 'מחה תמחה את זכר עמלק' ו'שם רשעים ירקב', ומזה נשתרבה המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבהכ"נ (אבודרהם), ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו, כי לא לחנם הוקבעו. ובביאור הגר"א, "במדרש, 'מחה תמחה את זכר עמלק', אפי' מעל עצים ואבנים".

והיינו, דיש בזה לתא דקיום מצוות מחיית עמלק, מאחר שאין עיקר המצוה התוצאה בלבד, אלא כל עצמה של ההוקעה והביטול שמעמידים כלפיהם, מעצם צורת המצוה הוא.

וכיו"ב מצינו שמוכא מגדולים שנהגו לנסות את עטם ע"י כתיבת תיבת 'עמלק' ומחיקתה, בתורת למחות שמו מתחת השמים. ואין לתמוה בכ"ז, מה הענין ליצור את תיבת עמלק ואז למוחקה, וכי מה עשינו בזה ועדיף שלא תכתב מעיקרא, אולם עצם העמדת ההוקעה והביטול הוא יש בו מענינא דמצוה. והבן.

[ואם תבקש קצת מעין משל ודוגמא לזה בגדרי ההלכה, דע שאף ענין ביטול חמץ יש בו מגדר זה, ואין כל הענין רק שלא יהיה חמץ, אלא יש ענין במעשה הביטול הקובע שאין החמץ מאכלו, ומפקיע אותו. ולכך י"א דבעינן דוקא שריפה, ואכילתו אינה מחוייבת להיות בכלל שם ביטול, ויש תוכן בעצם הבדיקה והביעור אחריו לכשעצמו, ואיננו כמעשה ביעור תולעים מירקות, שלא יקבע לזה ברכה, ועוד. ויש להאריך בזה בגדרי הסוגיות בפסחים, ואכ"מ].

²³ ובספרי, "בדרך", בשעת טירופכם. 'בצאתכם ממצרים', בשעת גאולתכם, ע"כ. והיינו דיש כאן שחיתות נתעבת, לבוא על עם המטורף בדרך, בשעה שזה עתה נגאל והשתחרר מעבדות קשה. וכן מונח כאן אף עזות פנים ומרידה בעליונים, לבוא להלחם בהם בשעה שהקב"ה בא לגאול את בני ישראל ולקחתם תחת כנפיו.

ובפרקי דר"א פמ"ג, "...ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", בא עליהם עמלק להלחם בהם ולהפרע מהם (על אשר אמרו 'היש ה' בקרבנו'), והבא מן הדרך מקדימין אותו במאכל ובמשתה, והוא ראה אותם עייפים

עשו לו דבר מעולם. וזהו עוול והשחתה אשר מתעב ה', להיטפל לאחרים דוקא בזמני חולשה שאין כח להגיב, ולנצלם לנעוץ בהם ארסו. וכן איננו נטפל אל הגיבורים אשר ברי השבת מלחמה שיערה, אלא אל החלשים הנחשלים ונגררים אחר ישראל, בהם ביקש לעשות שמות. זהו נבלות ורוע שקשה למצוא לו מילים.²⁴

ובאמת קחזינו עד כמה חמור הענין להתחשב במצבו של העם בעת לכתו בדרכים ובמדבריות, אשר חסרים קרקע מוצקה ויגעים מטורח הדרך, דהלא על אשר לא קדמו עמון ומואב את בני ישראל בלחם ובמים, נתחייבנו להרחיקם ונאסר לדרוש שלומם וטובתם לעולם. ולכא' היכן מצינו שעל מניעת עשיית חסד יהיה דינם חמור כל כך לדורות עולם.

ולכא' היינו משום דמידת אכזריות הוא זה להתעלם מהתנאים שבו נמצא השני בשעה זו²⁵, ולא לדרוש בשלומם. ובבחינה מסויימת דבר כזה כמעשה עוול דמי. וביוחד כאשר ממשפחה אחת באו ויש ביניהם

ויגעים משעבוד מצרים ומענוי הדרך ולא שם אל לבו, אלא שעמד על הדרך כדוב שכול כאיש להמית אם על בנים שנ' 'אשר קרן בדרך ויזנב בן כל הנחשלים אחריו'."

ובפי' הגרס"ר הירש, לאחר שהביא ד' הספרי הנ"ל הוסיף לתאר את הענין בסגנונו המיוחד, וז"ל, "כלל ישראל היה 'בדרך', הולך למסעו, והמחשבות והדאגות שבלבו היו רחוקות ממחשבות של מלחמה. היה זה מסע של המון עם מחוסר מולדת הנוסע במדבר עם נשים וילדים, ואפשר היה לצפות שמצבם יעורר בכל לב אנושי רק השתתפות אנושית ולא יחס של איבה..

'אשר קרן בדרך'. 'מקרה' הוא מאורע שהוא מחוץ לחישוביו וציפיותיו של מי שנפגע בו. אתה הלכת בדרכך ולא היתה לך כל סיבה להניח שאויב יתנפל עליך. התקפתו באה בלא כל התגרות והיא נבעה רק משמחה בטבח אדם, או שמא חש בלבו את הסכנה הנשקפת לו עם כניסתו להיסטוריה, שהרי אתה מייצג את עקרון האנושיות הטהורה והנאמנות לאמת, הסותר את עקרון כח החרב החרות על דגלו.

..כל הנחשלים אחריו.. ובכן, החלשים שבין החלשים, שפיגרו אפילו אחרי התקדמות איטית, על אלה הוא התנפל. החולשה לא עוררה בלבו רחמנות וחמלה, אלא היא גירתה בו את יצר ההתעללות הגסה והלעג לרש..

²⁴ ובפירושו האברבנאל, "הנה רשם במה שעשה עמלק ארבעה דברים מגונים.

הא', שנלחם עמהם מבלי סבה, כי הנה הלוחמים מהם שיעשו מלחמותיהם כנגד האויבים הבאים עליהם לקחת את ארצם ולכבשם ילחמו להנצל מהם, ומהם שילכו לכבוש ארצות גוים אשר לא להם ועל זה ילחמו, אבל עמלק לא היה לו סבה מזה במלחמתו, כי הנה ישראל לא היו עוברים בארצו ובאים להלחם בו לשיצא להלחם בהם, וגם לא היה להם ארצות שילך עמלק לכבשם ולחמדתו אותם ילחם בהם, אבל היתה לבד מלחמתו בדרך בצאתם ממצרים, ר"ל שהוא יצא לשטן להם בדרך, עובר ומתעבר על ריב לא לו.

והב', שעם היות ממנהג המלכים כפי המעלה שקודם בואם להלחם בעם אחד יודיעו לאויביהם ביאתם ויאמרו להם הכינו כלי מלחמתכם כי הנני בא להלחם אתכם וכמו שאמר (ירמ' מ"ו) בפרעה התיצב והכן לך והיה זה כדי שלא יבאו כגנבים שודדי לילה, הנה עמלק לא עשה כן אבל בא וילחם בפתע פתאום וזהו אשר קרן בדרך ר"ל במקרה פתאום בלתי שיעיר בך דבר.

והג', שהיה מפחיתות עמלק ופחדו שלא יעצור כח להלחם בישראל פנים בפנים, אבל נלחם עם החלשים שהם הבאים באחרית המחנה ויירא מגשת אל העם מלפניו וזה עם היות ישראל עיף ויגע, וזהו ויזנב בן כל הנחשלים אחריו כי נחשלים הוא כמו נחלשים ככשב כבש, וזכר עוד מפחיתותו באמרו ואתה עיף ויגע.

הד', הוא אמרו ולא ירא אלהים, רוצה לומר האיש הבלעיל הזה פקד ויירא מאד ויצר לו מן העם בהיותו עיף ויגע, ולא ירא אלהים שהוא גבוה מעל גבוה מהעדא מלכין, ובזה גלה משה רבינו ע"ה שעמלק חטא נגד השם יתברך ונגד ישראל, ושמפני זה היתה הנקמה ממנו מוטלת על השם יתברך כמו שנזכר בפרשת בשלח ועל ישראל כמו שצוה כאן."

²⁵ ואע"ג שלא היו ישראל צריכים להם והיו סמוכים על שולחן גבוה וחוסים בצל ענני כבוד, אכתי יש קושי בדרך, והלא מצינו 'ותקצר נפש העם בדרך', וזה שורש הנסיונות הרבים שהתנסו במדבר. וכן התורה מעידה 'ויענן וירעבן ויאכלך את המן אשר לא ידעת'. ויש בזה כמה פנים, ואכ"מ. ועוד, אפשר שעמון ומואב לא ידעו עד כמה מושפעים בני ישראל בטובה, והיה להם לקדם.

אולם במדרש מבואר ענין אחר, "וכי צריכין היו להן ישראל, והלא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה המן יורד והבאר עולה והשליח מצי וענני כבוד מקיפין עליהן, וכי צריכין היו להן ישראל, אמר ר' לוי דרך ארץ היא הבא מן הדרך מקדימין אתו במאכל ובמשתה" (ויק"ר פרשה ל"ד). והיינו שהוא כענין פריסת

קירבת דם. ואין ספק שאין זה עונש על מעשה זה בלבד, אלא בזה מתבטא כל מהותם, שראויים הם להרחקה ואין לקיים עם אנשים שפלים כאלו כל מגע.

זאם על מניעת לחם ומים החמירה תורה כל כך, מי שבא בידים להלחם בעם היוצא ממצרים, ודאי שדינו חמור פי כמה וכמה²⁶. ואכן לדורות נוהגים בזה מידה במידה. העם שהתרחק והתעלם ממציות ישראל ולא דרש שלומם וטובתם, ראוי להתרחק הימנו ולא לדרוש שלומו וטובתו²⁷, והעם שהעיז פניו לבוא להלחם בשעה זו, כמידתו כן ינהגו בו ויבואו עליו למלחמה לדורות.

זאין להשוות כלל את מעשה עמלק למעשה מצרים ודומיהם, אשר אע"ג שהיו רשעים לא קטנים וסבל רב בא לישראל מידם, לא הורגש בזה ה'עוול' לשם עוול, אלא מלחמה בין משעבד למשועבד. ואע"ג דהחשש 'פן תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו' נשמע קצת כאמתלא בעלמא לדרכי רשע, סו"ס היה כאן מציאות יסודית שישראל היו גרים בארץ מצרים, והמצרים התושבים ראו שהגרים מתרבים ומתעצמים עליהם, ולא היה זה לרוחם. וכמובן שאין כל הצדקה לשיעבוד, אולם היה כאן בסיס מסויים למעשיהם.

זכסופו של דבר אין לישראל לתעבם ולהרחיקם לגמרי, שהרי גרים היו בארצם והיה להם טובת הנאה מידם. והקב"ה מתעסק עמם להראותם כי אני ה' בקרב הארץ. ואף שלמה המלך התחתן בפרעה ונשא את בתו, בתורת שביקש לקרבם ולהכניסם תחת מלכות ה', וזהו בחינת התיקון השלם, שאף מצרים ערות הארץ יכירו במלך האמיתי (אלא שמכאן היה פתח לתקלה וכנודע). וכך יהיה לעת"ל כמבואר בנביאים, שיבנה מזבח לה' בארץ מצרים.

אולם עמלק אין לו צורת 'אדם' כלל, כל כולו השחתה ועשיית עוול. ואין דבר זה נמדד במידת הפגיעה בפועל, אלא באופיה, באכזריות ובשפלות שמונח בה, והיא היא שמקוממת ובלתי נסלחת. ומעשהו בעת יציאת ישראל ממצרים, לא היה מעשה מיקרי, אלא מבטא את כל מהותו, ולכך עליו נגזר דינו. וזה כל אופי עמלק, בז הוא ביסודו לכל צדק ומוסר, ומקדש את האמצעים הנבזים ביותר לצרכיו. ועל עשיית עוול אין הקב"ה שותק כלל וכלל, ואנו מוצאים בכל מקום, שעל דבר זה יש **חרון אף** ממנו יתברך.

זהיינו, באשר שמו יתברך 'אמת', והעוול הוא המנוגד ביותר לאמתת מציאותו. ולכך אינו נסבל כלל, ועושה העוול יש עליו קצף גדול, ומוקע הוא מכל קיום. ואין כסא ה' שלם כל עוד קיים עמלק בעולם. באשר אין עמלק עושה עוול במקרה, אלא זה כל מהותו וסגנונו, שאיננו מכיר כלל במושג צדק ו'מצפון', ומבקש להשליט בעולם את דגל המרידה המוחלטת בכל אמת ויושר, וכל תורף משנתו היא 'מי אדון לנו'.

'אם שיקר במידה קרוי עוול שנאווי ומשוקץ'

(ז) זנבאר יותר בעז"ה את משמעות ה'עוול', וביחוד נבקש להמחיש שאין לו שייכות רק לעצם הפגיעה, עד כמה נזק נעשה על ידו, אלא גם לאופי ולאמירה שיש **ב'צורת'** המעשה, עד כמה מתנגד במהותו לצדק, ומחללו ומרוקנו מכל תוכן, בהיותו בז לכל עיקר משמעותו.

שלום ואחוה, שראוי לעשות לבא מן הדרך הקשה. ואף זה עוול הוא, שאין האומה הקרובה לנו דורשת בשלומנו בשעה זו.

²⁶ "והנה היה גם זה משפט נאות למה שאמרה תורה על עמון ומואב קרובינו 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים', ק"ו ממלכי צדק שהוציא לחם ויין (בראשית י"ד). ולכן זה הצר שהיה קרוב מהם, ולא די שלא קדמום בלחם ומים, אבל שקדמום בדרך בחרב ובמלחמה וביד חזקה, ראוי שימחה זכרונו מן העולם ע"י אותם שהיו שונאי נפשו...". (עקידה פרשת בשלח שער מ"ב).

²⁷ וראה עוד ברמב"ן שם, "ועל דרך הפשט טעם לא תדרוש שלומם וטובתם, כאומר אף על פי שהם בני משפחתכם ואברהם אביכם אהב את אביהם כאח לו יונק שדי אמו, לא תהיו אתם לו כאחים דורשי שלום וטובה, כי הם הפרו ברית אחוה ותהיה מופרת לעולם".

הנה פרשת זכרון מעשה עמלק נסמכה לפרשת משקלות. וחז"ל למדו מסמיכות זו דבועון משקלות באים עמלק (יעוי' בתוס' קידושין ל"ג א')²⁸. ובאמת אף בדרך פשוטו של מקרא, ניכר היטב בלשון המקראות שיש שייכות בין הפרשיות. "אֲבֹנֵי שְׁלֹמֹה וְצִדְקָה יִהְיֶה-לָּךְ אֵיפֶה שְׁלֹמֹה וְצִדְקָה יִהְיֶה-לָּךְ.. כִּי תִזְעַבְתָּ יִקְוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל-עֲשֵׂה אֱלֹהֵי כָּל עֲשֵׂה עוֹל". ומיד לאחריו כתיב "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לָּךְ עֲמָלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

וצעק כאן הסמיכות בין 'תועבת ה' כל עושה עוול' לבין זכירת מעשה עמלק והעוול שנהגו, וכבר מבואר הענין בדברי רבותינו²⁹. [וזוה ענין דרש חז"ל, דכאשר נוהגים בעוול ולא ב'אבן שלמה וצדק', יש כח בעמלק לנהוג בנו כן].

²⁸ "רבי תנחומא בי רבי בשם רבי, "אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם", "מאזני מרמה תועבת ה'", מה כתב אחריו, "בא זדון ויבא קלון", בזמן שישאל שוקלים במאזני צדק ובאבני צדק ובמשקלות של אמת, אין שום אומה ומלכות שולט בהם, ובזמן שהם נחשדים על המשקל, מיד השונאים באים עליהם" (פסיקתא רבתא). ובתוס' בקידושין מבואר שמורא משקלות הוא ביאת עמלק.

ובתחילת רות רבה, "אימתי דברי תורה מתבזין בפני עמי הארץ בשעה שבעליהן מבזין אותם.. וחכמת המסכן בזויה, וכי חכמתו של רבי עקיבא שהיה מסכן בזויה היתה, אלא מהו מסכן מי שהוא בזוי בדבריו, כגון זקן יושב ודורש 'לא תטה משפט' והוא מטה משפט, 'לא תכיר פנים' והוא מכיר פנים, 'לא תקח שחד' והוא לוקח שחד.. הוי שאין לך מסכן גדול מזה, אוי לדיין שמכיר פנים במשפט.

תני ר' חייא 'לא תעשו עול במשפט', מלמד שהדיין שמקלקל הדין קרוי חמשה שמות.. וגורם חמשה.. אוי לדור שמקולקל במדה זו. תני ר' חייא לא תעשו עול במשפט בדין אם לדין כבר אמור בדין, אם כן למה נאמר במשפט, במדה, אלא מלמד שהמודד נקרא דיין, ואם שיקר קרוי חמשה שמות וגורם חמשה דברים, אוי לדור שמדותיו של שקר.

דאמר ר' בנאי בשם ר' הונא, אם ראית דור שמדותיו של שקרים מלכות באה ומתגרה באותו הדור, מה טעם (משלי י"א) מאזני מרמה תועבת ה', וכתב בא זדון ויבא קלון, א"ר ברכיה בשם רבי אבא כתיב (מיכה ו') 'האזכרה במאזני רשע', אפשר כן שדור שמדותיו של שקר זוכה אלא 'ובכיס אבני מרמה'.

א"ר לוי, אף משה רמזה להן לישראל בתורה, 'לא יהיה לך בכיסך', ואם עשה כן, סוף שהמלכות באה ומתגרה בו, דכתיב 'כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול', וכתב 'זכור את אשר עשה לך עמלק'..".

ועולה, שיש הדגשה מיוחדת על 'דור שמדותיו של שקרים', והיינו שעצם ה'מידה' והמשפט נהפך לשקר וכמשי"ת. וזהו שהקדים את ענין 'חכמת המסכן בזויה', שכאשר נושא החכמה והמשפט מבזה אותה במעשיו, והוא עצמו נוהג אחרת ומטה משפט, אין לך ביזוי גדול מזה לעצם התורה והמשפט. אוי לדור ש'מידותיו' של שקר. וכל כה"ג אין להם כח לעמוד כנגד מלכויות השקר. וראה עוד דברי המהר"ל בזה בהערה להלן.

ובשם משמאל כי תצא תרע"ז, "ומעתה יובן הא דאם שקרת במדות ומשקולות הוי דואג מגירוי האויב, דהנה המודד נקרא דיין כברש"י, וע"כ שיקור במדות ומשקולות נקרא עיוות הדין, ומושך נמי עיוות הדין ח"ו למעלה והתגברות עמלק תכלית השקר היפוך מדת האמת".

²⁹ וז"ל רבינו בחיי שם, "ונראה לי כי מפני זה נתאחר פסוק 'כי תועבת ה'", שלא הזכיר מיד אחר 'אבן ואבן', 'איפה ואיפה', כמו שהיה ראוי, שאילו עשה כן היתה הפרשה מסיימת באריכות ימים, ולכך רצתה התורה לסיים "כל עושה עול" כדי להסמיכו אל עמלק, שנדרוש ממנו סמוכין שהקב"ה משליט האויב על כל מי שעושה עול במדות. ועוד ללמדך כי עמלק עשה עמנו עול ובא כנגדנו מארץ מרחקים, ולא זכר ברית אלהים".

ובאברבנאל, "לפי שאמר למעלה 'כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול', סמך כאן מצות זכרון מלחמת עמלק, שעשה עול גדול לישראל בצאתו להלחם במ דרך, והיה זה תועבה לפני הש"י, ולזה יצוה למחות את שמו, ולזה ראוי לכל אדם שיתרחק מהעול, כי ימחה מספר חיים ועם צדיקים אל יכתב".

ובפי' הגרש"ר הירש, "המצוה הקודמת (משקלות) השלימה את ציור התמונה השלמה של ישראל, זה הוא עם המתרחק מכל "עול", מכל ניצול לרעה של עליונות אדם על חברו.. הם חדורי אמונה שה' הוא אלוהיהם רק אם הם נרתעים ויראים מכל עוול כלפי בריותיו, ומכאן נובע צדק ויושר ללא רבב במשא ומתן בין אדם לחברו.

אלה היו הקווים האחרונים שהתורה ציירה בהם את תמונת האופי של העם הנקרא על שמה ומודרך על ידיה.. הניגוד לאופיו של העם הזה מוצג על ידי עמלק, ששמחת תהילתו היא רק בחרב גאותו וברמיסת כל חלש חסר מגן..".

זיש להבין מפני מה נתייחד כל כך ענין שם 'עוול' להטעיה במידות ומשקלות. ולכאורה אין זה אלא עוד אופן לגזול ולחסר ממון רעהו. ברם קחזינן שאינו כן, והתורה חוזרת ומזהירה ע"ז באופן מיוחד ושנתה בזה איסורים כמה פעמים, והחמירה בהם מאד, וכן בספר משלי שב שלמה המלך ושנה ענין 'מאזני מרמה' ג"פ, ולעולם בלשון 'תועבת ה'.'³⁰ ונראה שיש כאן ענין תועבה מיוחדת לפניו יתברך.

זאכן אנו מוצאים בחז"ל דברים חמורים ביותר בענין זה, ואמרו "קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות, שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה"³¹ (ב"ב פ"ח ב'). וכן אמרו, "לא תעשו עול במשפט", אם לדין כבר הדין אמור, אם כן למה נאמר 'לא תעשו עול במשפט במדה ובמשורה', מלמד שהמודד נקרא דיין, שאם שיקר במידה קרוי עוול שנאוי ומשוקץ, חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים, מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק השכינה, ומפיל ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם" (ספרא ויקרא י"ט ל"ה, הובא ברש"י שם, ונמצא נמי במדרשים רבים).

זהענין תמוה, מה נתייחד ענין זה כ"כ, אם אין זה אלא גזל בעלמא. ואף דהוי גזל הרבים וקשה להשבה, עדיין אין זה חומרא בעצמותו אלא קשה לתקנו, ומפני מה חולק שם לעצמו ליקרא 'עוול שנאוי ומשוקץ'. הלא דבר הוא. ומפני מה בכלל חולק שם לאו לעצמו, ואינו נכלל ב'לא תגזול' או ב'לא תונו איש את עמיתו'.

³⁰ "מאזני מרמה תועבת ה', ואבן שלמה רצונו" (משלי י"א א'). "תועבת ה' אבן ואבן, ומאזני מרמה לא טוב" (שם כ' ג'). "אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם" (שם י').

ומצינו נמי בשאר נביאים, דמבטא ענין זה ביותר את העוול והעושה. כגון, "כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב" (הושע י"ב ח'). "להקטין איפה ולהגדיל שקל, ולעוות מאזני מרמה" (עמוס ח' ה'). והיינו באשר בנ"ך הוא הסמל והמשל לעוול מתועב, באשר הוא הוא 'מעשה עוול בחפצא', וכמשי"ת.

³¹ ובהמשך שם קאמר דהקושי במשקלות מפני שאינו בר השבה. אולם אין המכוון שזהו בלבד כל עיקר חומרתו. שו"ר שכ"כ המהר"ל בגור אריה ס"פ כי תצא, "דע, כי כאשר ברא והעמיד הקדוש ברוך הוא יתברך העולם, מדד ושקל ופלס לכל אחד ואחד קיומו בפני עצמו, שלא יהיה כל אחד נוגע בחבירו כלל אפילו כחוט השערה. וכן כל הנמצאים בעולם משוערים, והוא השיעור האלהי אשר שיער את הכל.

ולפיכך, כאשר האדם משקר במדות ובשיעורים אשר נוהגים בבריות, אז בא האויב. כי היה לו מקודם מדה משוער אשר בו שיער הקדוש ברוך הוא שלא יוסף האויב בכחו, ולא ירבה גבולו להיות נכנס בתחום חבירו יותר מן השעור אשר העמידו השם יתברך. ולפיכך, כאשר הוא משקר במדה, ואין המדה אצלו משוערת, רק יוסיף המדה או פוחת, אז בא האויב ומתגבר עליו גם כן, ויוצא מן המדה המוגבלת, וזה יציאה מן המדה המשוערת.

זה שאמרו ז"ל בפרק המוכר את הספינה 'קשה עונשין של מדות יותר מעונשין של עריות', שזה נאמר בהן לשון "אל", וזה נאמר בהן לשון "אלה", ומפרש התם כי "אלה" לשון קשה, דכתיב "ואת אילי הארץ לקח". ומפרש שהקושי שלהם כי גזל הרבים אין לו שבים, שאינו יודע למי יחזיר, כי בודאי זה קושי דבר שאין לו תשובה. ונראה לי, כי נקט דבר אחד בלבד שהוא קשה. ועוד ראוי לומר שהמשקר במדות דבר קשה, שהרי המדה מדה משוערת, והוא משקר בדבר שהוא נעשה לשעור מצומצם, והוא מוסיף או פוחת עליו, דבר כזה הוא דבר קשה. ולפיכך האויב בא ומתגבר, כי האויב הוא קשה.

ובמדרש אמרו אם ראית דור שמשקר במדות, המלכות בא ומתגרה בו, שנאמר "מאזני מרמה וגו' בא זדון ויבא קלון". זה המדרש מבאר הדבר היטב, כי אין דבר יותר קשה מן המלכות. ומפני כי משקרים במדות, **שאינן לך דבר קשה לשקר בדבר שיש לו מדה ושיעור ועשוי לשיעור, והוא משקר בו**, לכן הוא דבר קשה, לכן המלכות שהוא קשה יבא ומתגרה בו.

והנה סגנון דבריו הוא קרוב למשי"ת להלן, דיסוד חומרת המשקלות הוא מפני שהם כלי העשוי ליושר, לשער ולשקול ולמוד שיעור הדבר, ואיהו משקר בו, וזהו עוול הבא בשם הצדק. אלא דדבריו באו בעומק ובפנימיות טפי, ולכך בא הדגש על שמעו את צורת המושג שיעור ומידה, ובזה מעוות כל צורת העולם המבוססת על המושג שיעור ומידה, וממילא בא האויב. אולם בעומק הן הן הדברים ממש. והצדק ויושר השיעור הוא הוא שמו של הקב"ה, וכאשר כביכול מעוותים שמו, מתעוות כל מציאות צורת העולם וסדרו.

ובזהו"ק יש דברים בזה בסגנון המהר"ל ממש, "ובגין דא 'לא יהיה לך בביתך אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה', דגודל איהו מדה לעיינין לחוטמא לשפון לאודנין לפומא האי איהו מדה דכלא... וכל אבר ואבר ברא ליה קודשא בריך הוא במדה במשקל...". והיינו דהמידה והמשקל המה שורש הכל, והבן. וראה מה שהביא בבן איש חי פרשת כי תצא שנה ראשונה לאחר שהזכיר ששם ה' נמצא במאזנים... ומשפיעים לעולמות בקו המדה מה שצריך להם ומה שיכולים לסבול, ולכן השוקל חסר אינו רואה סימן ברכה... וע"ש.

וביחוד חזינו דאף דיניו חמורים משאר עניני גזל. דנאסר לקיים בבית משקל שאינו מתוקן אף שאינו מתכוין כלל להשתמש בו, ועובר עליו משעת עשייה³². וכן מצינו בדברי רבותינו, ד"א³³ דעובר בלאו אף בפחות משו"פ וחלוק משאר עניני גזילות³⁴. והיינו דאין עיקרו החיסור ממון לרעהו, אלא עצם העיוות שבמשקל. ומאי כולי האי.

אולם ביאור הענין מפורש בדברי חז"ל הנזכרים, דהמודד קרוי דיין. ובלשון רש"י, "שאם שיקר במידה הרי הוא **כמקלקל את הדין**, וקרוי עוול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין". והלא כן מפורש בלשונות המקראות, דיש כאן ענין של 'עוול במשפט'. ו'עוול' אינו נמדד רק בשיעור ההפסד שנגרם ממנו, אלא יש תביעה כנגד עצם מהותו, שיש בו עיוות זועק, ונתעב ומשוקץ הוא³⁵.

והיינו, באשר מאזנים המה כלי היושר³⁶, ונועדו לשקול האמת ולעשות צדק, לקבוע המשפט הנכון בין המוכר ללוקח³⁷. זהו עצם הגדרת שם 'מאזנים'. כאשר משתמשים בהם גופם לעקל משפט, להציג בשם כלי

³² הלכך לא ילפינו לה מלא תגזול (ב"מ ס"א ב').

³³ ס' החינוך מ' רמ"ח, "כי התורה הקפידה על המדות בכל שהוא, כלומר שאע"פ שבשאר גזלות לא תקפיד התורה אלא בפרוטה, בענין המדות תקפיד בכל שהוא". וכ"כ במ' רמ"ט, "ועובר עליה ביטל עשה, מלבד שעבר על לאו דאונאה וגזילה וגניבה אם יש בה שוה פרוטה", הרי דעל לאו דמשקלות קעבר אף בפחות משו"פ.

ויעוי' במנ"ח שם מה שהעיר בזה. וראה באבן האזל הל' גניבה פ"ז מה שהשיב על דבריו, וכ' דאף ברמב"ם משמע כדעת החינוך דנאסר אף בפחות משו"פ. (וע"ש שכ' קרוב למשי"ת, דעיקר האיסור עצם המדידה, משום שהמודד נקרא דיין).

ובס' משמרת חיים (להגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל, ח"א עניני גזילה א') כ' בזה סברא, דמה שעובר בפחות משו"פ היינו משום שמאחר שיגזול במשך הזמן אנשים רבים, בודאי יעלה לפרוטה, וכל הגזל נמשך מהמשקל, לכך קעבר עליו בכל שהוא.

אולם אין נראה כלל דמה"ט הוא, אלא הוא ענין בעצם הדבר, גם אם לא ישתמש במשקל אלא פעם אחת. וכן נראה מהלשון 'כי התורה הקפידה על המדות אע"פ שבשאר גזילות לא תקפיד', ואם כהנ"ל, לא שאני במהותו משאר גזילות, ואינו קפידא מיוחדת במידות, אלא שאני הכא דבאמת יצטרף לפרוטה. ולא משמע כלל שזה גופא המכוון, שלכך הקפידה.

³⁴ ויעוי' בהעמק דבר (ויקרא י"ט ל"ה), דעובר באיסור אף במקום שהלוקח אינו מקפיד. וע"ע באבן האזל פ"ז מגניבה, דעובר באיסור על המדידה, אע"ג דלא מכר. ואף לגבי עכו"ם עובר על ל"ת (רמב"ם פ"ח מגניבה ה"ז).

³⁵ וז"ל היעירות דבש (ח"ב דרוש ג'), "והביא ע"ז משל אבן ואבן, הרצון, אחד שיש לו אבן משקל הקל, ואחד שמחמיר ליקח האבן הכבד, וכמו כן איפה במידה חסרה ואיפה במידה גדושה, בשניהם אסור, אף שמחמיר על עצמו, כאמרם שאין לשנות המשקולות והמידות אפילו להחמיר על עצמו, כי העשיה בעצמה של מידה ומשקל שאינה נכונה, היא עוול בעצמותה".

וראה עוד בתוספתא (ב"ב פ"ה ד'), "היה מוכר לחבירו לגין וחצי לגין רביעיות ושמיניות, וכשהוא בא עמו לחשבון לא יאמר לו מלא לי את המדה הזאת מחול לי את הקורטוב הזה, שאין האמנת המדות תלויה אלא בבריות, והמקום ב"ה **הוחל שמו עליהן**", ובפשוטו מבואר דלא מהני מחילה (או עכ"פ שאין ראוי לעשות כן), משום שהוחל במשקלות שמו יתברך, וכלי היושר המה.

³⁶ ובתורת כן שמו של הקב"ה קרוי עליו. ויעוי' בתיקוני זוהר דף קכ"ח ב', "תא חזי, י' איהו רישא, ואיהו מדה דעיינין דאודנין דאנפין דתרין נוקבין דחוטמא מדה דפומא שקל הקדש דא ו' שקל דגופא, כנפי השקל ה' אצבען דימינא וה' דשמאלא, ובגין דשמא דיקו"ק איהו מדה ושעור ומשקל אמר קרא (ויקרא י"ט) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה",

והיינו, שצורת המשקל מכיל בו אותיות שם הויה, והתוכן הפנימי שבזה הוא, שלא בחנם כך צורתו, האמת והצדק הוא שמו של הקב"ה, וכאשר נוטל כלי הצדק ונוהג בו בעוול, אין לך הרס גדול מזה. וזהו חילול ה' וסילוק השכינה. והבן היטב.

³⁷ וראה דברי הגרש"ר הירש בזה (ויקרא י"ט ל"ה), "אין התורה אוסרת רק רמאות במדידה ובשקילה, שהרי, כאמור, זו גניבה פשוטה, אלא עצם המידה והמדידה חשובות לה כעשיית משפט, כל מידה יהודית וכל דבר שנמדד בידי יהודי חשובים לה כעשיית משפט יהודית, כסמל לשמירת משפט יהודית. כך היא מציגה את עצם המשפט, בצורתו המוחלטת ביותר, כמקדש ששמירתו מסורה לכל יהודי.. משום כך דברים קשים מטיחים חכמים כלפי כל המשקל במידות..".

היושר עקמומיות ושקר, זהו העוול בהתגלמותו, אין זה נסבל, אלוקי האמת מוקיע את הסתירה למציאותו. 'גורם לשכינה שתסתלק מישראל'.

ועל זה אמר שלמה במגילת קהלת, כאשר מראה כיצד העולם כולו מלא הבל ופחיתות, "ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע" (ג' ט"ז). ודבר זה מבטא הבל חמור לאין שיעור מכל עניני הפסד שגורם אדם לרעהו³⁸.

[ויסוד] הדברים מצאתי שכבר כתב המהר"ל בגבורות ה' פמ"ה, "כי אין לך דבר שקר כמו המשקר במדות ובמשקלות, והטעם הוא כי דבר שהוא עשוי למדה להשוות את הדבר, והוא יוצא בהם מן השווי, דבר קשה הוא זה... שהחטא הזה הוא דבר יוצא מן ההיקש והדעת, בשביל טעם זה עצמו נאמר אצל זה תועבות, כי בודאי דבר מתועב דבר העשוי לאמת ולהשוות, והוא משקר בדבר כזה.. וע"ש. ועל דרך זה האריך בגור אריה ס"פ כי תצא. (והעתקנו דבריו בהערה לעיל)].

והבאנו כ"ז בכדי להמחיש את הענין העומד ביסוד זכירת מעשה עמלק, והוא הפסוק שנמצא לפני שנכתבה בתורה מצוה זו. **"כִּי תִזְכְּרֶתָ יְקֹנֶק אֱלֹהֶיךָ כֹּל עֲשֵׂה אֵלֶּה כֹּל עֲשֵׂה עוֹל"**. ויש כאן יחוד שם 'תועבה' על 'עוול', ומשמעותו שלא עסקינן הכא בהיזק בעלמא שנעשה, אלא במעשה שכל כולו הפך היושר, כל כולו מתנגד לו ומסלפו, ויבוא ויעשה את העוול היותר גדול, בשם הצדק. אין הוא עושה מעשה רע בעלמא, אלא זהו עיקר שיטתו, זהו דרכו ומהלכו, ואף כלי היושר שלו, 'מאזני מרמה' המה. וזהו גדר "כנען בידו מאזני מרמה **לעשוק אהב**" (הושע י"ב ח').

גדר קיום 'זכור את אשר עשה לך עמלק'

(ח) **והוא** ענין 'מלחמה לה' בעמלק'. כך היא דרכו של עמלק, אשר מהותו הפך אמתת מציאות ה', רוע לשם רוע, עוול לשם עוול, חומרת מעשהו לאו דוקא בשיעור הפגיעה ועוצמתה, אלא באופייה וצורתה. ואין זה עוול שנעשה במקריות, אלא זהו גופא כל מהות המשפט שלו. **וכשם של ישראל יש 'תורה' של אמת וצדק, לעמלק יש 'תורה' של עשיית עוול ועיוות הדין, וזהו כל סדריו ומידותיו**. ועל זה באה הזעקה החרפה למחיה מוחלטת, ואין מעשיו יכולים להישכח עולמית.

ולכך ענין 'זכור את אשר עשה לך עמלק' אינו היכ"ת להביא לנקמה גרידא, אלא הוא ענין עקרוני, שמעשי עוולה ותועבה **זועקים** הם, והשוכחם אח הוא לבעל משחית, ואם עובר על כך בשתיקה, הרי משלים עם כך, ואינו בעיניו מציאות שא"ל לה בשום פנים להיות בעולם³⁹. ומחוייב הדבר להוקיע בכל תוקף את המציאות

³⁸ והתבונן בדוגמא זו היטב, באשר כאן רואים ענין יסודי בכל מהות משפטי התורה, שאין עיקר עסקנו בתיקון העולם והסדרתו, ואף בתוך ענין של פגיעה בזולת, שהוא ענין שלכא' עיקרו למנוע כניסה לתחום רעהו, אף התם ישנה משמעות לאופי המעשה וצורתו, לאו דוקא באופן יחסי לרמת הפגיעה.

והגוזל פחות משו"פ דרך משקל מעוות, יכול מעשה זה להיות יותר חמור מכל גזל אחר, ונקרא משוקץ ותועבה. ובכל מעשה שהוא, יש לו אמתת צורתו, ואיננו מבקשים חשבונות לתועלויות שנשיג, אלא המעשה בעצמו צריך להיות אמיתי מצד שמו ותוכנו.

והוא ענין 'דין פרוטה כדין מאה', והגדול שבגדולים מצווה לשקול ולהפוך בדין בין ראובן לשמעון על סכום פעוט, כדין על סכום נכבד. ואינו כמנהג הגוים בזה. והיינו, מפני שמעבר למניעת ההפסד, עיקר ענין המשפט בישראל הוא לעשות אמת וצדק. ועיוות דין של פרוטה צועק כמו עיוות דין של מאה. מפני שיש יחס לאמתת הדין לכשעצמו, ובזה אין נפק"מ על כמה היה הדין, אלא כל משפט מעוקל הוא מעוות הנוגד את צורת המציאות, וחמור הוא ביותר.

³⁹ וזה ענין הא דלאלתר לאחר מלחמת עמלק אנו מוצאים, "וַיֹּאמֶר יְקֹנֶק אֱלֹהֵי מִשְׁחָה כְּתֹב זֵאת. זָכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מַחָה אֶמְחֶה אֶת־זָכְרָ עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". והיינו בתורת שאע"ג שאכתי לא הגיע הזמן להעניש בעונש שלם ומלא את עמלק, תועבת מעשיהם זועקת ומחוייבת הוקעה מוחלטת, וא"א לשותק, אלא בעיניו שלאלתר יהא כתוב וחרוט על גבי ספר לזכרון לדורות, לקבוע שמציאותם ראויה אך ורק למחיה מתחת השמים. וזהו שורש מצוות 'זכור את אשר עשה לך עמלק'.

העמלקית המושחתת ביסודה, ובתורת כן בעת שיגיע השעה המתאימה, צריך לבוא עליהם באופן שא"א לסובלם בעולם כלל, למוחקם באופן מוחלט, ולא להשאיר להם כל שם ושארית.

זה היה שורש חטא שאול וכמשנ"ת לעיל, דאע"ג דבא על עמלק למלחמה, לא בא בתורת 'חרם' מוחלט, הוקעה שאינה מאפשרת לשייר להם זכר, ואם נעשה בתורת מלחמה בעלמא, כל עיקר הדבר חסר.

זאין ה'זכור' מצוה בעלמא לחזור על מה שהיה גרידא, כשם ש'זכור את יום השבת לקדשו' איננו מסתיים בלחזור על דברי שבח וקדושה לשבת גרידא, אלא בעינן לחיות זאת בעצם יום השבת, שכולו יהפך למציאות של יום קדוש בחיי האדם. והקידוש בפה הוא המעשה שבפועל מגדיר את יום השבת כיום קדוש ונבדל⁴⁰, אולם אינו הגדרה מנותקת מהמציאות, אלא ודאי צריך נמי להתחבר לחיי האדם בפועל, שכך יחיה את יום זה, ואין ספק שזהו בכלל 'זכור את יום השבת לקדשו'.

זה"ה זכירת מעשה עמלק, אע"ג שנתייחד לזה מעשה קבוע בשנה שקורין זו הפרשה⁴¹, אין מצוה זו מסתיימת בכך, אלא בעינן נמי שכך יחיה האדם, מתוך השנאה המוחלטת לעמלק וכל העוול והתועבה שמבטא, עד שמחוייב הוקעתם ומחיקתם המוחלטת מעל פני האדמה. ואם ה'לקדשו' הוא הוא עצם מעשה זכירת יום השבת, ואף ביחס לעמלק נמי 'זכור את עמלק וחטאיו לתעבו ולהחרימו'. וזהו עצם המעשה⁴².

ואכן במגילה ז' א' מבואר דממקרא זה למדו דבעינן לקבוע את אסתר לדורות. "שלחה להם אסתר לחכמים, כתבוני לדורות. שלחו לה, הלא כתבתי לך שלשים ושלשים ולא רבעים. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה 'כתב זאת זכרון בספר', 'כתב זאת', מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון', מה שכתוב בנביאים, 'בספר' מה שכתוב במגילה".

והיינו, דעצם מה שנכתב ג"פ הוא מעיקר ענין הזכירה וההוקעה. וממקרא זה משמע דבעי הדבר זכרון ד' פעמים, ובהכי הוקבע הדבר והוחזק ביותר. ועצם כתיבת מגילת אסתר לדורות הוא קיום הזכרון למעשה עמלק.

ובירו' אמרו (מגילה פ"ב ה"ד), "שמעון בר בא בשם ר' יוחנן, "וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט' כ"ח), מיכן שקבעו לה חכמים מסכת". והיינו שמעצם מהות היות הפורים בקרבנו על תכניו ועניניו, הוא בכך שקבוע לה מסכת. ואף בלימוד הלכות מגילה מקיימים זכירת מעשה עמלק (יעוי' ספרא בחוקי פרשתא א' ג' ובפ' הראב"ד שם, וראה כתבי הגר"ז סי' רי"ד), והוא לימוד כיצד לכתוב ולומר את מחייתם.

⁴⁰ ענין הקידוש אינו דין בעלמא לומר דברי שבח וקידוש לשבת, אלא המשמעות היא שבכך קובע ומגדיר את היום ליום קדוש ונבדל משאר ימים. וכבר ביארו דלכך ההולך במדבר משמר יום אחד ומונה שישה (שבת ס"ט ב'), ולענין עשיית פרנסתו מבואר שם דמספק לא יעשה אלא כדי חייו, ומשמר יום אחד היינו לענין קידוש והבדלה. ולכא' תמוה דמספק יעשה קידוש והבדלה כל יום.

אולם אין קידוש אמירת דברים בעלמא שאפשר לאומרו בכל השבוע מספק, אלא ענינו לקבוע ולהגדיר את היום ליום השביעי המיוחד והנבדל בקדושתו משאר ימי המעשה (והבדלה הוא השלמת יחוד זה, ובה נקבע שמסתיים, ומתחיל ימי המעשה). ולכך אין כל משמעות לעשות קידוש מספק כל יום. אלא צריך לקבוע ולייחד יום השביעי.

וזה שורש ענינים רבים בגדרי הסוגיות בדיני קידוש. ולא נתפס שם יחוד השבת אלא על הסעודה, שבה מתבטא נבדלות ונכבדות היום, ויש משמעות לקריאת שם זה להיתפס כאן, שלא תהא אמירה מנותקת. וזה ענין הנידון האם בעינן עקירת שולחן או פריסת מפה, שיהא 'שם' סעודה המיוחדת לשבת, וע"ז שייך הקידוש לקבוע יחוד היום. ויש להרחיב בזה בסוגיות בפרק ערבי פסחים, ואכ"מ.

⁴¹ יש כאן ענין של זכירה, לא לשכוח מעשיהם. אולם יותר בעומק נראה שמונח בזה אף כעין 'הכרזת מלחמה', וקריאה זו אחת לשנה מגדירה במציאות חיינו שיש לנו אויב הבא עלינו להשמידנו, והוא הוא עמלק, ועלינו לעמוד הכן ולהוקיע אותו ולמחות שמו מתחת שמי ה'. ועד שלא ימחה זרע עמלק הרי אנו במלחמה תמידית, שלא תסתיים אלא לעת"ל.

ובמובן הרחב יותר המשמעות היא, שעם ישראל עדיין באמצע הדרך אל השלימות, והמהות היהודית מאויימת כל העת מ'עמלק', שכל ענינו הוא הפכה ואנו מהווים בעיניו איום קיומי, ומתחת לפני השטח עדיין רוחשים גורמים מבית מדרשו הקמים עלינו במלחמת חרמה לכלותינו, ועצם קיומנו לצנינים בעיניהם, ועלינו לעמוד כנגדם, ובמחייתם המוחלטת נזכה אל שלימות מצב הקב"ה וישראל.

⁴² וראה בהערה לעיל אות ג' דחלק ממוני המצוות לא מנו מצוה זו בפנ"ע, מפני שנכלל במצות המחיה.

וזה הן ד' הרמב"ם בספר המצוות שלו (מ"ע קפ"ט), "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן".

זכן בדבריו ביד החזקה (פ"ה ממלכים ה"ה), "ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו". והדגיש את ענין 'אריבתו', וכן בפתיחה להלכות מלכים כאשר מנה את המצוות שיש בהלכות אלו, כתב "שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך".

ונראה שבא לומר בזה, שצריך לזכור את ביאתו שלא בדרכי המלחמה הרגילה, אלא כדב אורב ונחש עלי דרך⁴³, בכדי להרגיש את התועבה והעוול שעשה לנו, שהקדים ובא להלחם עם אומה שלא עשתה לו מאומה, ונלחם בהם בשטניות וערמומיות, שלא לפי דרכי המלחמה. וזהו מעצם צורת המצוה, לשנוא את התועבה והעוול שבדרכי עמלק, ובתורת כן **"וזה חרמתה את החטאים את עמלק"**.

ולכך יסודי ביותר בקיום המצוה הוא, לידע את אשר נתבאר עד כה. שאין כאן מצוות נקמה בעלמא להורגם, אלא בעינין שיעשה בתורת האיבה המוחלטת לחטאים כעמלק, אשר כל מהותם העוול והתועבה. וצריך לגמור בדעתנו לבוא עליהם בכל השנאה והאכזריות, בתורת קיום חרון אף ה', להוקיע ולהחרים את החטאים עד בלתי השאיר להם שריד ופליט. ואם לא באים בתורת כן, אין זו מלחמה בעמלק.

מלחמת עמלק היא במציאות הקב"ה, ובכל המהות היהודית

ט) וכאשר מעמיקים יותר במעשה עמלק ומלחמתו בישראל, עולה שורש הענין, מהו מאבק האיתנים הלזה, שאנו חוזים זה אלפי שנה. והוא, שמה שהיה כאן איננו רק שבהיות עמלק עם מנוול ושפל בא להלחם בשטניות על עם שלא עשה לו מאומה, אלא באמת על מהותו זו כל ענין המלחמה⁴⁴. ולא במקרה נלחם דוקא בישראל, וצינן את האמבטי הרוחת, לירא ממעשה ה' הגדול, כמו שהאריכו בזה רבותינו במדרשות.

והיינו, שכאשר יוצאים ישראל ממצרים ולקחם הקב"ה להיות עמו הנבחר, עם שינחל את דרכיו הישרים והקדושים ויגלם בכל אורחותיו את אמתת מציאותו יתברך, והנה דוקא שם, על אם הדרך שבין קריעת ים סוף (שהוא גמר היציאה⁴⁵) למעמד הר סיני, לפתע מופיע עמלק באמצע המדבר השומם, להלחם במציאות ההולכת ומתחדשת.

⁴³ וכן כאשר ציוה שמואל לשאול בשם ה' לפקוד על עמלק מעשהו, יש הדגשה מיוחדת על המארב שטמנו לישראל. "כֹּה אָמַר יְהוָה יְקֹנֶה צְבָאוֹת פְּקֹדֵתִי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׁם לוֹ בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּתוֹ מִמִּצְרָיִם". ובתרגום יונתן, "דְּכִינָא ית דְּעֵבֵד עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל דְּכֵמֵן לִיה בְּאוֹרְחָא בְּמִסְקִיָּה מִמִּצְרָיִם". והיינו, דהביאה כפתן המגיה ממאורתו בפתאומיות, יש לה משמעות מרכזית בזעקה על הנתעבות שבמעשה עמלק, המחייבת להנקם בו מתוך שנאה ואיבה. (וכבר כתבו דמכאן מקור הרמב"ם, שהטעים ביחוד זכירת ענין זה).

⁴⁴ אין זה סותר לענין הנזכר עד כה, שביאת עמלק על ישראל היתה עוול ושחיתות, באשר באו במפתיע בצורה נבזית על אומה שלא עשתה להם דבר. דגם אם היה להם ענין, והרגישו שישראל מעמידים בעולם את הפך כל מציאות השקר והעוול שלהם, עצם המעשה נתעב לבוא כך למלחמה. ומ"מ ודאי לא בחנם הלכו ארבע מאות פרסה (כמבואר במדרשות), לבוא להלחם עם ישראל דייקא במדבר.

⁴⁵ ודעת המג"א (ס' ס"ז), דאם מזכיר קריעת ים סוף, יצא יד"ח זכירת יציא"מ. והיינו דאזי נשלם היציאה, ושוב פקע מינייהו שם עבדים לגמרי, ומשעבדיהם באו בדיון. וגם אם בעינין דיזכיר מעשה היציאה בפועל, לא פליגי בעיקר הדבר, דאזי נשלם ההפקעה מיד מצרים, ובא בעל השור ועמד על שורו בריש גלי, בתשלום גמול מלא לנוטליו. והוא הוא תשלום ההפקעה מרשות המצרים. ואזי נתגלה מלכות ה', אשר פרס כנפיו על בני ישראל ולקחם אליו, וע"ז אמרו שירה.

[ובאמת בו השורש למעמד הר סיני, בהיות שבזה כביכול הופעת ה' לשבור לגמרי את העולם המצרי, ובאותה שעה מלכותו ראו בנין וקבלו עליהם, ועל בסיס זה יבא מחדש הסדר העליון של העולם. היתה יהודה לקדשו, הים ראה וינס, הרים ירקדו כאלים, ומשמע בפסוקים שכ"ז חד הוא. ובתונון שבין קריעת ים סוף למעמד הר סיני, יופיע עמלק לחצוץ ולהפריע].

וזה"ה זה בשעה הגדולה ביותר בדברי העולם, "בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם", 'בשעת גאולתכם' (ספרי)⁴⁶, כאשר הקב"ה הופיע בגלוי על עמו באותות ומופתים, והעולם כולו חל ורעד מפניו והכיר במלכותו⁴⁷. אולם היה גוי עז פנים אחד, שלא זו בלבד שלא חל ונמס לבו, אלא הלך בדוקא להלחם עם המציאות שמבקש הקב"ה לכוון בעולם. ועליו נאמר 'ולא ירא אלוקים'. והיינו שכל מציאותו היא 'עזות' ומרד כנגד מציאות אלוקי ישראל⁴⁸.

⁴⁶ והיינו שיש כאן דגש מיוחד על כך שבא דייקא בשעת הגאולה, להלחם בכל מה שמכוון הקב"ה בזה. וכן כאשר שולח שמואל את שאול להלחם בעמלק, מצווהו בשם ה', "פְּקֹדֶתִי אֶת אֲשֶׁר-עֲשָׂה עִמָּלֶךְ, לְיִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר-שָׁם לוֹ בְּדֶרֶךְ בְּעֵלְתָּ מִמִּצְרָיִם", והיינו שבא להפריעו באמצע דרכו להעלות ממצרים, והתייצב בדרך לשטן לו, לירט הדרך לנגדו.

וזה ענין ההטעמה המיוחדת על 'בדרך', מבקש הוא למנוע את דרכו, לחסום את עלייתו להר סיני מתוך הגשמיים המצריים. ואיהו האויב העיקרי העומד לישראל בדרכי עלייתו והתגבשותו לעם ה', ובנפשו הוא למונעם. על כן בעת שיושלם הדרך שעוברים ישראל, יפנו ראשם לשטן שעמד בדרכם, לעשות עמו דין ומשפט, ובזה היתה לה' המלוכה.

⁴⁷ ונראה מן המקראות שיש הקבלה בין ביאת עמלק לביאת יתרו. ופשוטן של דברים הוא, באשר מעצם ענין יציאת מצרים היה, למען ידעו כי אני ה' בקרב הארץ, כמבואר כ"פ, ואכן בשעתו העולם כולו נמוג לפני מציאותו יתברך, אולם אח"כ נעשה אדיש יותר והלכה ונמוגה ההשפעה, ולא שינתה ממש את החיים.

אולם היו שנים שהגיבו באופן יותר חריף. אחד לא הסכים בשום פנים להכיר במציאות זו והלך להלחם בה, ודינו שהקב"ה ילחם בו עולמית, ואחד הכיר את אמתת הדבר וחדר בקרבו עד שבא לישראל ויאמר 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים', ואכן זכה וקיבלו בניו חלק בארץ ומבניו בניו ישבו בלשכת הגזית. וד"ז ראה בלעם כאשר הביט על היחס בין ישראל לאומות ותכלית ענינם (ראה במדבר כ"ד).

ועיקר ההקבלה מבוארת במדרש, ובסגנון אחר קצת, דתרוויהו עמדו לצד פרעה, אחד נמחה מן העולם, ואחד ישב בצל אלוקי ישראל. והוא בשמו"ר תחילת פרשת יתרו, "וישמע יתרו, הה"ד 'לץ תכה ופתי יערים' (משלי י"ט), וכה"א 'בענוש לץ יחכם פתי' (שם כ"א), עמלק ויתרו היו בעצה עם פרעה, כשראה יתרו שאבד הקדוש ברוך הוא את עמלק מן העוה"ז ומן העוה"ב, תוהא ועשה תשובה.

שכן כתיב למעלה 'כי מחה אמחה את זכר עמלק' ואח"כ 'וישמע יתרו', אמר אין לי לילך אלא אצל אלוה של ישראל. ומנין אתה למד שעמלק והמדינים צריהם של ישראל, שנאמר 'וילכו זקני מואב וזקני מדין' (במדבר כ"ב). וכן 'מדין ועמלק ובני קדם' (שופטים ו').

וכן בלעם הרשע אומר 'וירא את עמלק', שלא חזר בו, וכשראה ליתרו שעשה תשובה מה אמר, 'וירא את הקיני' (במדבר כ"ד), משל לצייד שהיה צד צפרים, צד את הראשונה, בא לצוד את השנייה, הלכה וישבה לה על איקונין של מלך, עמד לו הצייד תוהא בה, אמר לה אם אזרק עליה אבן אני מתחייב בנפשי, ואם אתן את הקנה מתירא אני שלא יגע באיקונין של מלך, איני יודע מה אומר לך, אלא למקום יפה ברחת ונפלטת, כך בלעם, ראה ליתרו ועמלק בעצה, עמד על עמלק ומחה שמו, בא לראות יתרו, מצאו שעשה תשובה, אמר לו למקום יפה ברחת, הוי איתן מושבך כאברהם, הוי 'לץ תכה' זה עמלק, 'ופתי יערים' זה יתרו.

וכן חזינו עוד בכ"ד דהיה שייכות בין עמלק ומדין ובני הקיני, ושניהם היו שבטים עזים שוכני הנגב והמדבר, מבני בניו של אברהם,

⁴⁸ וראה בדוגמאות לביאורי אגדות על דרך הפשט (סי' י') שבסוף הקובץ הערות. "והנה במלחמת עמלק עם ישראל צריך להבין מה היה חפצו ומטרתו של עמלק במלחמה זו, בשעה שישראל הלכו לדרכם ולא עלה בדעתם להתגרות בו, וא"כ לא היה לו צורך להגן על עצמו. וגם אין לומר שהיתה כונתו להרחיב את גבולו בכיבוש ארצות, שהרי במדבר היו, וגם לא היו מתעכבים, אלא הולכים תמיד ממסע למסע. ולכא' היא חידה שתומה.

אבל פתרון החידה הזאת מפורש בכתוב 'מלחמה לה' בעמלק', והיינו שעמלק הלך ללחום נגד הקב"ה, ואילו היה יכול לעשות סלומות לעלות לרקיע היה עושה כן, אבל כאשר זה לא היה בכוחו, ערך מלחמה נגד ישראל, שהם עבדי ה' והיו הולכים לקבל עול מלכות שמים, וא"כ כל חפצו היה לא להנאתו אלא להכעיס נגד הקב"ה ולבזות כבוד שמים בכל יכלתו. 'נוטל מילות וזורקן כלפי מעלה'."

ומצינו שנקרא עמלק ראשית גוים⁴⁹, והוא הוא עיקר זרע עשיו ובו מתגלם מהות זו במלוא המשמעות, ומלחמה מוחלטת לו עם ישראל, לאום מלאום יאמץ, וכאשר ישראל עולים להיות 'בני בכורי ישראל' ולישב בפסגת העולם, יבוא עשיו ויתבע את הבכורה⁵⁰.

זאכן יש לו לזרע עשיו יכולות שאין לשום אומה אחרת, איש שדה יודע ציד הוא, ומלכותו היא אשר תפתח ותקדם את העולם, ולמראית העין אף תעמיד מסוה של תרבות ונימוסים מתוקנים, אולם הצבע האדום האדום הלזה מבפנים כולו רקוב ונבוב. כל ענינו הוא התיקון החיצוני של העולם, המנותק מכל שייכות למהות הפנימית.

והאזמה העמלקית היא ראש החץ של אדום, והם העזים והחצופים שבהם⁵¹, ובתכונותיהם בא לידי ביטוי חריף שחיתותו וניוולו, ומאידך אף עוצמתו וכוחו⁵². לכך המאבק בין עמלק לישראל הוא המאבק בשיא חריפותו, מאבק ללא פשרות על שלטון העולם כולו, וברי הדבר שדרכיהם סותרות באופן מוחלט, וקימתו של זה היא נפילתו של זה. שניהם הראשית⁵³, אולם ראשיתו של זה מתנגדת במהותה לראשיתו של זה. והמאבק ביניהם מוחלט הוא, באשר עצם המהות היהודית מאיימת על עמלק.

והיינו, באשר אין זה מאבק בעלמא על הכתר, אלא המאבק הוא לאיזה מקום להוביל את העולם. האם אחר המהות היהודית, או אחר המהות העמלקית. ושניהם צרות זו לזו באופן היותר מוחלט שישנו. "מהותו של עמלק היא היפוך יעקב אבינו ע"ה, שעמלק מלשון מעוקל, ויעקב שמו ישראל וישרון מלשון ישר"⁵⁴. ומעמד

---

⁴⁹ במדבר כ"ד כ'. וראה ברמב"ן שם, "והביט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא, ואמר כי הוא עתה ראשית גוים, כי בראש העמים יחשב, כי גבורים היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישראל ולא הוצרך משה לבחור אנשים ולתפלה ולנשיאות כפיו לחולשתו, ובנה מזבח וקרא שמו ה' נסי כי חשבה לנס גדול. ולכך אמר זה, כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכולם, כמו שאמר 'כי מחה אמהה את זכר עמלק מתחת השמים'. וכן 'ראשית שמנים' (עמוס ו' ו'), המשובח שבהם שהוא נמנה ראשונה, וכן 'ראשית החרם'."

וז"ל המהר"ל ('אור חדש' פ"ח). "כי עמלק הוא ראש לשבעים אומות אשר הם מתנגדים אל ישראל, וכדכתיב 'ראשית גוים עמלק'."

⁵⁰ "נמצא במדרש, עשו השביע את אליפז בנו להרג את יעקב, לפי שרימהו מן הבכורה, וא"ל בני בכורי אם תהרגו **תשוב לך הבכורה**.. כיון שראה עשו שלא עשה אליפז מצותו, הלך לעמלק בן אליפז וא"ל שיהרג יעקב. נתרצה עמלק לדברי זקנו עשו ונשבע לו שיהרגנו.. המתין עד אחר השעבוד שנפרע החוב ויצאו ממצרים ויבא עליהם..". (הדר זקנים מבעלי התוס' ס"פ בשלח).

ובילקו"ש חוקת רמז תשס"ד, "אמר עשו לעמלק, כמה יגעתי להרוג את יעקב ולא ניתן בידי, תן דעתך לגבות נקמתי, א"ל היאך אני יכול להזדווג לו, א"ל המסורת הזו היא בידך, כשתראה שנתקלו בדבר, הוי קופץ עליהם..". וע"ש כיצד עמדו על ישראל כל פעם בזמני התורפה שלהם.

⁵¹ ואמרו 'חוצפא מלכותא בלא תגא היא' (סנהדרין ק"ה א'), והיינו דהחצוף יש בו מטבעו התנשאות ועוצמה, וכעין מלכות בידו, וקשה לעמוד כנגדו. וזהו נמי הגדרת המלכות שמבקשים ליטול לעצמם וליקח מאת הקב"ה, בכח חוצפתם ועזותם.

ובאמת מצינו שהיו להם אלופים רבים, ובני ונכדי עשיו נקראו כן, ואמרו (שם צ"ט א') 'כל אלוף מלכותא בלא תגא'. והיינו שמצד עצמם היו חצופים ועזים, ובזה היו כעין מלכים גם ללא כל הכתרה.

[וראה עוד ב'שם משמואל' פורים, "והנה המן הוא קליפת עמלק שהוא קליפת כלב כבזזה"ק (פ' בשלח), וזהו שאמרה 'מיד כלב יחידתי' שהיא קליפת עמלק שעומד לשטן עלי דרכה. והנה קליפה זו של המן אף שהיא קשה קליפת עמלק, מ"מ אין בה כ"כ חוזק וקיום ככ המלכיות, שהמלכיות נמשלות כחיות ועמלק ככלב, וכח עמלק בערכו הוא ככ כלב בערך החיות, והוא רק חצוף יותר מכחו, וחוצפה מלכותא בלא תגא.."].

⁵² עמלק הוא בנו של אליפז בכור עשיו, אולם דרך שפחה שפלה. ויש בדבר זה לבטא את מהותו. מחד, דרך אביו שייך למשפחה הנכבדת ביותר בבית עשיו, ומאידך, מהותו הפנימית שפלה ונבזה.

⁵³ וראה ב'אור חדש' למהר"ל פ"ט, "ויש לך לדעת, כי ישראל נקראו ראשית, דכתיב 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתה' (ירמיה ב' ג'). ועמלק ג"כ נקרא ראשית, שנאמר 'ראשית גוים עמלק'."

⁵⁴ "והנה כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה (האבני נזר) הגיד, שמהותו של עמלק היא היפוך יעקב אבינו ע"ה, שעמלק מלשון מעוקל ויעקב שמו ישראל וישרון מלשון ישר, עכת"ד. ויש להוסיף בזה דברים שיעקב אע"ה אמת הוא דכתיב (מיכה ז') תתן אמת ליעקב וגם הוא ישר..". ('שם משמואל' פרשת תצוה וזכור).

הר סיני הוא הפך כל ענינו של עמלק, לכך בדרך אליו יעמוד עמלק לרועץ, ויבוא להלחם בכל נבלותו ושפלותו.

וקחזינו, שלא היה הנצחון במלחמת עמלק פשוט. אלא נזקק משה רבינו להתאמץ להחזיק ידיו פשוטות השמימה, ובמצב זה בלבד רפו ידי עמלק⁵⁵. והיינו, באשר זרע עשיו יש להם יכולת לעמוד כנגד ישראל, ואף הם מחזיקים בכח אברהם ויצחק, ויוצאים מתוך המערכת הטבעית של העולם. אולם הם מבקשים להעמיד זאת בניתוק מן השמים, להעמיד במרכז את מציאותם שלהם. את הניגוד לכל אמת פנימית הקיים בהוויתם. לתת לאדם את הכוח להעמיד ממשלתו ולעשות כחפצו ללא כל עכבות מוסריות. אמר נבל בלבו אין אלוקים⁵⁶.

ויש להם אחיזה חזקה במציאות, ואין זה קל להעמיד כאן למטה את המשמעות העליונה של העולם, אשר היא מהות ישראל ודרך חייו. ואין דרך לנצחם אלא ע"י החיבור וההתבטלות למעלה, בעמידה של תפילה ותחנונים לפניו יתברך, עמידה של **אמונה חזקה** ובלתי מעוררת, ונשיאת עינים השמימה על אף המאמץ וההתגברות, בבחינת 'ידי משה כבדים'. ורק בהשפעה ישירה מלמעלה אפשר לעמוד כנגדם⁵⁷.

ישראל ועמלק - 'ידיעת ההפכים אחת'

⁵⁵ ומצינו בזה"ק (שמות ס"ה ב') מפני מה מלחמה זו לא נלחם משה גופיה (כמו במלחמת סיחון ועוג), אלא שלח את יהושע, "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק", וכי מה חמא משה דסליק גרמיה מהאי קרבא קדמאה דקודשא בריך הוא פקיד, אלא משה זכאה חולקיה דאסתכל וידע עיקרא דמלה, אמר משה אנא אזמין גרמי להווא קרבא דלעילא ואנת יהושע זמין גרמך לקרבא דלתתא והיינו דכתיב והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, ישראל דלעילא, ובגין כך סליק משה גרמיה מקרבא דלתתא בגין לאזדרזא בקרבא דלעילא ויתנצח על ידיו.

אמר ר' שמעון וכי קלה היא בעיניך קרבא דא דעמלק, תא חזי מן יומא דאתברי עלמא עד הווא זמנא ומהווא זמנא עד דייתי מלכא משיחא ואפי' ביומוי דגוג ומגוג לא ישתכח כוונתיה, לאו בגין חיילין תקיפין וסגיאין אלא בגין דבכל סטרין דקודשא בריך הוא הוה...".

ובתחילת פרק ה' הווא בברכות (נ"ד א'), "תנו רבנן, הווא מעברות הים.. ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק.. על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום".

וראה לשון הרי"ף "ואבן שישב עליה משה בשעה שנלחם בעמלק", וכן בשאלות דרב אחאי (פרשת וישלח שאלתא כ"ו) ובבה"ג (פ"ט מהלכות ברכות), "ואבן שישב עליה משה כשעשה מלחמה בעמלק", וכ"ה בטור סי' רי"ח, וכ"ה בלשון עוד מרבתינו. ואפשר שאינו גירסא אחרת אלא קיצור בעלמא, ומ"מ סו"ס קחזינו דקרו ליה דמשה עשה המלחמה. ונשמע כאן הענין הנ"ל, דהיה זה מלחמה שונה לגמרי משאר מלחמות, ומשה בתפילתו על האבן חשיב נלחם להם לישראל.

ובאמת נראה כן מעיקר הדבר, דמודים כאשר רואים את האבן שישב עליה, ולכא' אע"ג שבזכות משה בא הנס, הא גופו של נס אינו שייך לאבן ממש, ופשוטו נראה דההודאה היינו כשרואים דבר ששייך לנס גופו, כאבן שניסה עוג לזרוק, וכחומות יריחו ששקעו, וכן בכל מה שמוזכר שם, שצץ בהם הנס ממש כנגד העינים. וקחזינו, דמקום שבו ניכר עמידת משה בתפילה ונשיאת כפיו שמימה, בו ניכר הנס, וזהו מוקד המלחמה בעמלק, יותר מהמקום שבו ניצח יהושע בפועל.

⁵⁶ "פיטטו ישראל בקולם ואמרו היש ה' בקרבנו וגו', מיד בא עליהם עמלק, שנאמר ויבא עמלק" (תנחומא). והיינו, שכאשר מפקפקים ודנים האם הקב"ה נמצא, ואינם מרגישים את נוכחותו, הרי מיד בא עמלק, שכל ענינו הוא העדר מציאות הקב"ה (על כן מכונה 'כלב', שהוא עז, אולם שפל וחסר צלם), וזהו המשפט הראוי כאשר מציאות הקב"ה אינה נוכחת בקרב ישראל.

⁵⁷ ועל כן בתום המלחמה אנו מוצאים שמשה רבינו מציב מזבח, דבר שלא מצינו דוגמתו שנהג במאורעות שאירעו. "ויבן משה מזבח ויקרא שמו יְקֹנֶן". והיינו, דבמלחמה זו ראו להדיא כיצד עומד להם לישראל, ובעוזו הם נלחמים, והוא הנס והדגל שבו נקודת כוחם. וכן מצינו באבות שעשו מזבח כאשר היה מאורע שהיה בו ענין מיוחד של גילויי יתברך. (ואף בלעם ובלק עשו מזבח כאשר ביקשו שיפיע עליהם ה'). והוא ענין יחודי במלחמת עמלק.

ועוד נראה, שבהבטחת הקב"ה שימחה את זכר עמלק מתחת השמים, נראה היה להדיא שהקב"ה הוא כוחן ומעוזן של ישראל, ודבר אחד הם, והבא להלחם בהם ואינו יכול לסבול מציאותם ומבקש להשמידם, בהקב"ה הוא בא להלחם, והקב"ה מכריז עליו מלחמה.

(י) **זכאן** נשבע הקב"ה בשמו, כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק. והיינו שהם העמידו את מציאותם כמנגדת למציאותו יתברך ולשמו הגדול המתקיים בישראל ובמציאות חייהם והנהגתם. הם נושאי דגל המרידה בהקב"ה, וכל אורחות חייהם מנוגדים לאמתו יתברך, כל מציאותם היא העוול והשקר, והלעג לכל דבר נעלה וקדוש. ולא יכון שמו וכסאו יתברך בעולם אלא במחיקתם המוחלטת, מפני שכל צורת חייהם סותרת לכך במהותה.

ולכך אף כסא ישראל ושיבתם בשלימות בארץ ישראל, עומד בסתירה מהותית למציאות קיום חיי העמלקים. מפני שעם ישראל מהותו 'ישורון', ובו מתגלה מידותיו יתברך, וזהו כל הגדרת תרבותו, אין אומתנו אומה אלא בחיותה חיי תורה. ועל אותו משקל אפשר לומר, 'אין עמלק אומה אלא בחיותה חיי הפך אמתת התורה'.

כלומר, לכל אומה יש תרבות וסגנון חיים, המשותף לכלל בניה, וזהו אופיים המייחד אותם משאר אומות תבל, ובדרך"כ ניכר עליהם לאלתר לאיזה עם משתייכים. אולם שני אומות יש בעולם, אשר הגדרת סגנון חייהם כאומה יש לו משמעות פנימית יותר, והמכנה המשותף שבו מורגש שם ויחודיות אומתם, נמצא במהות העמוקה של דרכי החיים (ראה אריכות בהערה להלן).

ואלו הם ישראל ועמלק, העומדים זה בהפך זה, וזהו גופא חלק מזהותם והגדרתם. 'ידיעת ההפכים אחת'⁵⁸. האם שייכים לסגנון 'יהודי', דהיינו להווי חיי התורה, ליושר אמתתה ולרוממות וקדושה שבה, ובזה מתאפיין היהודי בכל ארצות פזוריו המגוונות?⁵⁹

⁵⁸ הוא ענין ידוע ומפורסם בספרים, ומכונה 'ידיעת ההפכים אחת', והיינו שבקל רואה המעיין שכל דבר מוגדר ע"י קצהו השני.

[נזכר כבר בספר העיקרים, האברבנאל, העקידה, ועוד. (וראה בתוי"ט על המשנה באבות פ"ה מ"ז, "ביאר המדות שבחכם, שכן נאה להעלות על שפתים ישק מדות החכם. וידיעת ההפכים אחת, על כן אמר 'וחילופיהן בגולם'"). וביחוד נודע בספרי המחשבה בדורות האחרונים].

⁵⁹ יש בזה דבר עמוק. דהנה במושגי או"ה לא יתכן כלל שתתקיים אומה אלפי שנים בתנאי גלות ופיזור, שהרי ברור שלאחר תקופה מתאזרחים במדינה שנמצאים והדבר משפיע על כל סגנון ואופי החיים. וזהו דבר שלא ימלט ובודאי אף אצל היהודים זה כך, ורואים בעליל שישנו יהודי גרמני ויהודי תימני וכיו"ב. ואם היה מקום היהדות בלאומיות רגילה, שעיקרה משותף שמתאפיינת בו אומה מסויימת, אין לזה קיום זמן רב בתנאי גלות.

שהרי דמיון בהווי החיים, החוויות, האופי, צורת ההתייחסות והביטוי, וכל שאר מאפייני החיים, הם הקובעים זהות ורוח לאומית משותפת, המיוחדת לארץ פלונית שיש בה מזג ומנטליות מסויימת. וכ"ז מאבד כליל את משמעותו לאחר תקופה שכבר בטל קיבוצם על אדמתם. ומזה התחיל כפירת המשכילים שר"י בלאומיות ישראל, וביקשו המה לקבוע שאינו אלא מה שמכונה 'דת'.

אולם המציאות טפחה על פניהם, ולאחר תקופה ראו הכל שאין האומות מקבלות זאת, ולעולם היהודים נחשבים לאומה מיוחדת, ואינם 'גרמנים בני דת משה'. אזי בא לעולם הכפירה ההפוכה, שטענה שאין היהדות אלא 'לאום', ואין לה דבר עם הדת, עפ"ל. וד"ז נסתר כמובן מכל ההיסטוריה היהודית, שראינו לאורך כל גלותינו, שאין אומתנו אומה אלא בתורתה.

אולם האמת היא, שיש כאן מציאות מורכבת ועמוקה, אע"פ שבראש חיצוני זהו סתירה שאינה ניתנת להבנה. והוא, שיש כאן אומה אשר **עצם לאומיותה הוא בתורתה**. משום שבמושגים נוכריים הדת איננה 'עצם' החיים, אלא דבר נוסף עליהם, ולכך אין שייכות בין ה'לאום' ל'דת'. ואפשר להיות אנגלי נוצרי ואנגלי מוסלמי, ואכתי בני אומה אחת הם, באשר מזגם ואופי חייהם משותף.

אולם תורת ישראל איננה אך ורק אמונות ודעות, אלא מהותה בעצם החיים היהודיים, חיים של תורה, שכל מהות החיים וסגנונם מקבל צורה אחרת, וד"ז מאחד את האומה הישראלית בכל מקום אשר נתפזרו. ומאחר שהוא זהות עמוקה ופנימית, אשר יסודית היא יותר מכל זהות אחרת, אין היא דבר שמתבטל בתנאי גלות, ובכל ארץ שיתאזרח, יהודי שמו ויהודי ישאר, גם לאחר שדרו בה אבות אבותיו אלפי שנים.

ולכך גם אלו שנתרחקו, ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, ואינו יכול להתנתק מהמהות היהודית שלו. ואילו הגר המתגייר, המשמעות היא שמסתפח לאורחות חיי ישראל, וע"י שמצטרף ומקבל עול מצוות הרי הוא חי את חייהם ונעשה כמותם. וכ"ז מונח במטבע שטבע רבינו סעדיה גאון, 'אין אומתנו אומה אלא בתורתה'.

[ולכא' בבחינת ה'מאידך גיסא' יש רק את ה'עמלקיות', אשר היא זהות יסודית שיכולה להתקיים אלפי שנה, והלא קחזינן דכמעט כל האומות של ימי קדם כבר אינם, ונטמעו ונבללו בתוך האומות החדשות שקמו (וזה מה שאירע לשרידים שנשארו מהשבעה אומות), ואילו שם האומה העמלקית לא נתבטל, אע"ג דלא ידעינן

והמידה ההפוכה בהגדרתה היא סגנון 'עמלקי', לבוז לכל דבר קדוש ונעלה, ולעשות צחוק מכל אמת ומוסר. ורקבונם הפנימי וסלידתם ממושגי התורה הקדושה, הוא המאפיין הבולט של עומק מהות חייהם, בכל המקומות שנמצאים⁶⁰. ומזה באה שנאתם העצומה לכל דבר שריח יהדות נודף הימנו.

זכנגד 'תורת ישראל' עומדת 'תורת עמלק'⁶¹, ובה כתוב עקרונות בסגנון 'החזק ראוי לשלוט', 'התקדמות העולם ותיקונו היא בסילוק עניני המוסר', וכיו"ב. וכמוהם כיהודים, בעקבות אבותיהם המשותפים אברהם

בבירור איה הם, ואכתי מצווים אנו למחותם עד כי יבוא שילה. וגם אם יש ביניהם בכמה ארצות, אפשר הדבר שאכתי שמם עמלקים. וכן אומרת השמועה בשם הגר"א, דיש סימנים אשר על פיהם אפשר להכיר לפי התנהגות הנוכרי שמזרע עמלק הוא].

⁶⁰ יש להדגיש, שבניגוד למחשבה הרווחת, אין מחוייב כלל שעקרו עמלק כגוף אחד למקום אחר, ולכא' אף מסתבר יותר שנתפזרו בין כמה ארצות, וכן חזינו במגילת אסתר, שכשם שהיו יהודים בכל מדינות המלך, כן היו להם צוררים הבאים כנגדם בכל מקום, ומבואר בתרגום שאותם שבעים וחמשה אלף שהרגו היהודים בצורריהם בעת שקמו לעמוד על נפשם בכל המדינות, עמלקים היו.

ומ"מ מסתבר שיש ארצות שבהם יש משפחות של ראשים ומובילים ששורשם בעמלק, ומורגש בהם יותר עניני העמלקיות המאפיינת אותם. (וביחוד במדינות מפותחות ובעלי שאיפה לשליטה, בבחינת 'ראשית גוים עמלק'). ובאמת כשם שיש מושג של גרות, שענינו שמצטרף ומסתפח לעם ישראל ומקבל את תורתו ואורחות חייו, אפשר שיש בחינת 'גרות' נמי בעמלק, כאשר מסתפח לקבוצה שעיקרה מזרע עמלק וחי את תורתם ואורחות חייהם.

אמנם בעיני שיהיה עיקרה מזרע עמלק, וכשם שזרע ישראל היינו זרע ממש (וכל ענין הגרות כמסתפח ובטל לעיקר, ואם ח"ו היה נכרת ישראל (מה שהבטיח לנו הקב"ה שאינו שייך בעולם), ודאי ל"ש גרות, ולא רק מפני חסרון ב"ד), ה"ה זרע עמלק ממש אכתי ישנו בעולם ולא זכינו שיתקיים 'ואחריתו עדי אובד', ומ"מ מסתבר שיש מושג של הסתפחות, וכאשר באו על עמלק הרגו גם את המסתופחים בצלו. ולכך הזהיר שאול את הקיני שיסורו מעל עמלק פן יכרתו עמו, ואע"ג שלא היו מזרע עמלק.

⁶¹ ובדוגמאות לביאורי אגדות ע"ד הפשט שבסוף הקובץ הערות (סי' י' אות י'), כ' הגר"א, "ידוע שבמלחמה כל צד צריך לידע איה מקור כוחו של הצד שכנגדו, אולי יוכל להחלישו שם. וגם אנחנו צריכין לידע במה כוחו של עמלק גדול, ובאיזה אופן אפשר להחלישו. וד"ז גילתה לנו התורה בהכתוב 'וילחם עם ישראל ברפידים', ופירשו רז"ל שנרמז לנו בזה מפני מה היה כח בעמלק להלחם עם ישראל, שרפו ידיהם מדברי תורה. ולמדנו מזה כי סיבת כוחו ועיזו של עמלק, הוא ברפיונו בלימוד התורה.

וא"כ כל מה שמתגבר אצלנו הרפיון בד"ת מתגבר כוחו של עמלק. ולהיפוך אם נתחזק בלימוד התורה, יחלש כוחו של עמלק. וא"כ עלינו להתאמץ בכל עוז להפיץ לימוד התורה ללמוד לעצמו, ולגדל בניו לת"ת, ולהחזיק בידי אחרים הלומדים, וזהו חיצו מוות לעמלק.

ואף שהדבר הזה אינו מורגש לעיני בשר, אבל הלא אין לנו חושים להשיג במ דברים רוחניים, ומדעת עצמנו לא נדע בזה מאומה, זולתי המקובל בדינו מרז"ל בתורה שבע"פ. וכל אדם מישראל הלומד תורה או מחזיקה, מחליש במידה ידועה כוחו של עמלק, ויש לו איזה חלק במחיית עמלק. ואין אלו דברי דרוש... עכ"ד (ויעו"ש בכל מאמר זה).

ובאמת תוכן הדבר דנתייחד לימוד התורה למלחמה בעמלק, אינו רק על דרך סגולי, אלא הוא ענין ברור ומבואר. משום שעיקר ענין העמלק אינו עצם עשיית הרוע והעוול, אלא בכך שמקדש אותם והופך זאת ל'תורה', למשנת חיים סדורה, למערכת שורשית שעומדת ביסוד המציאות, שמרוקנת היא מתוכן פנימי של צדק וקדושה, ונלחמים הם בכל הכרה במציאות כזו.

והתיקון לזה הוא לימוד התורה דייקא, להתחבר לצורה האמיתית של העולם, למהות העליונה שלו שהיא היא תורת ישראל, אשר כולה חוקי אמת וצדק, וכל עצם לימוד התורה הוא לחיות במקום ההפוך במהותו מהמהות העמלקית, לא רק לעשות מעשים מתוקנים ולהימנע מעושה בפועל, אלא שיהיה 'דור שמידותיו של אמת', כלומר, מחובר לזה בעצם הווייתו, שעוסק בתורת ה' וחי בתוכה, ומקרין בכל מציאותו את אמתת התורה ודרכיה.

ובאמת עמלק מכונה 'לץ', ו'זדון' וכנודע (ועליו קראו "לץ תכה ופתי יערים" (ראה במדרשים ריש יתרו). "בא זדון ויבוא קלון". "זד יהיר לץ שמו, עושה בעברת זדון" (משלי כ"א כ"ד. ראה במדרש סוף כי תצא). וענין אלו הכינויים הוא בהיותו לועג ובז לכל דבר בעל פנימיות, וכל מהותו לקדש את הריקנות ולצפצף על כל עמידה כנגד אמת גבוהה מהאדם. ולכך כאשר יוצאים ישראל ממצרים וכל העולם חל ונרעש מפני גדולת ה' המופיע בגלוי, יצפצף עמלק ויבוא להלחם בזה דייקא, וישפיע על העולם כולו רוח צינון האמבטיה הרתחת.

ובכ"ד חזינו דלימוד התורה עומד כקצה השני של מושב לצים. ואף זה בכלל 'דיעת ההפכים אחת'. וז"ל הברייתא בע"ז י"ח ב', "תנו רבנן, ההולך לאיצטדינין ולכרוקם, וראה שם את הנחשים ואת החברין, בוקין

ויצחק, אין הם אומה השקטת על שמריה, אלא עומדים הם בנקודות המפתח של העולם, ומובילים אותו להתפתחות סדר ותיקון חיצוני ללא הרף, אולם בתורת להעמידו כשלם מצד עצמו ודי לו בקיומו זה, נפרד ומנותק מכל תיקון פנימי ע"פ צורתו האמיתית, וממש בהפך מוחלט לו.

וגם אם רוב הזמנים אינם מודים בכך מפורשות, וכביכול פניהם מכוונות כלפי עולם מתוקן והוגן, תוצאות מעשיהם מעידים היטב מה טיבו של העולם אשר בנו. ולעיתים נדירות יתפרץ ויצא החוצה הטמון במעמקי לבם, ויאמר בצורה רשמית מהי עומק הרגשת רוחם הלאומית. וע"ז אמר עובדיה הנביא אשר הכירם מקרוב, "אֵיךְ נִחַפְשָׁנוּ עֵשָׂו. נִבְעַן מִצַּפְנִי".

זהו הן הדברים שנזכרו לעיל, דלא בחינם נסמכה פרשות משקלות לזכירת מעשי עמלק, באשר ענין המשקל המעוות אינו עבירה פרטית של גזל, אלא מבטא ענין עקרוני, וע"ז אמרו במדרש, 'אוי לדור **שמידותיו** של שקרים', כאשר הגזל והעיוות נעשה לתורת חיים, ועצם כלי היושר והאמת נעשה מסולף מתוכו, הרי שייך הדבר לעמלק, שתורתו ומידותיו שקרים הם בעצמותם, וזהו כל מהותו ודגלו. והוא הוא תועבה אשר שונא הקב"ה.

ומוקיין ומוליון ולוליון, בלורין סלגורין, הרי זה מושב לצים, ועליהם הכתוב אומר, "אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו", הא למדת, שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה".

ומבואר, ד'מושב לצים' ו'ביטול תורה', הם שני פנים של מטבע אחד. ולכא' הוא צ"ב, דהא ענין ליצנות גרע מצ"ע. וכן בהמשך שם יש אריכות בחומר ענין ליצנות, ע"ש, ולבסוף קאמר התם, "אשרי האיש אשר לא הלך", לטריטאות ולקרסאות של עובדי כוכבים, "ובדרך חטאים לא עמד", זה שלא עמד בקנגיון, "ובמושב לצים לא ישב", שלא ישב בתחבולות. שמא יאמר אדם, הואיל ולא הלכתי לטריטאות ולקרסאות ולא עמדתי בקנגיון, אלך ואתגרה בשינה, ת"ל "ובתורתו יהגה יומם ולילה". ולכא' אם ענינים נפרדים המה, מה ענין הא דלא עבר בעבירה של 'מושב לצים', שיהיה ס"ד שיותר ביטול תורה גביה.

ומגופיה דקרא אשר בו פתח דוד המלך את ספרו, קחזין ד'לץ' ו'הוגה בתורה', מקבילים זה לזה כניגודים. וזהו ההגדרה של הקצוות היסודיות בטיבם של בנ"א, שכנגדם מחבר דוד את ספרו. ("זדים הליצוני עד מאד, מתורתך לא נטיתי". "זדים ביד עוסקי תורתך"). וההפך היותר גדול של תלמוד תורה, ליצנות הוא (וכן מבואר בפ' הגר"א למשלי א' א', ע"ש).

באשר אם ענינה של ת"ת הוא החיבור לתוכן ולצורה שיש בכל דבר, למציאות האמיתית על כל מה שאומרת לנו [וזה ענינה של 'תורה מביאה לידי זהירות'], ענינה של הליצנות הוא כל' המס"י פ"ה, "כל עצמו של השחוק אינו אלא מסייר הלב מן המחשבות הישרות והעיוניות". להסתכל על הכל בפן הריקני והחלול, להפוך הכל למשחק, לסלק כל מושג של עמידה מול אמירה פנימית ומחייבת.

ולכך הליכה לבתי תיאטראות וקרסאות, אין ענינה ביטול תורה בזמן, אלא היא 'חלות ביטול תורה' שאין למעלה ממנו. ואינם הפך הביהמ"ד במקרה, משום דמבטלים בהם זמן הראוי להקדישו לתורה. אלא פעולתם הפוכה 'בעצם' ממש. ואין הפך 'בתורתו יהגה יומם ולילה', 'רשע ועושה רע', אלא 'במושב לצים ישב'.

ולא עסקינן הכא בפעולות למעשה, אלא בשורשים המהותיים של צורתו כאדם. והוא הוא עצם הגדרת חיי האדם, האם מכניס עצמו למקום האמיתי של חיי תוכן וצורה, או חיים שמרכזם ריקנות לשמה. ודבר זה הוא השורש לכל מעשיו ופעולותיו. וכשם שיש חפצא של 'הליכה לביהמ"ד', כך יש חפצא של 'הליכה לבתי תיאטראות', והיינו שבזה שם קביעותו, בהליכתו למקום שנקבע במהותו לדבר זה.

וע"ז קאמר, דאע"ג דלא הלך למקומות הללו שהם הופכים את האדם לחפצא של ביטול תורה, אפ"ה אינו מתיר לו להתגרות בשינה, דסו"ס יש כאן ביטול תורה בזמן, וב'תורתו יהגה יומם ולילה' נאמר. והם שני קצוות, ואמרו בזה שלא סגי שיתרחק מקצה אחד, אלא צריך להתקרב לקצה השני כמידת יכולתו. וע"ז תנן (אבות פ"ג מ"ב), שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה, ה"ז מושב לצים. ולעולם כאשר יש כאן ישיבת מרעים, נוצר הווי ואווירה מסויימת. ואם אינו 'תורה', הרי יבוא למקום ההפוך.

ואמרו במגילה ו' א', "והיה כאלף ביהודה ועקרון כיבוס", 'אלו תראטריות וקרסאות שבאדם שעתידין שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים'. ומבואר דענין 'אמלאה החרבה' הנזכר שם, מתגלם ביותר בענין זה. שאלו הם שני התרבויות הסותרות. תרבות התאטראות של רומי של השעשוע בדברי שווא והבאי, ותרבות השעשוע בתורה של יהודה.

[והמתבונן יראה שהמקביל לת"ח מן הקצה השני, הוא שחקני הכדור וכיו"ב. וכנגד ההתעניינות בשעשועי התורה עד כדי התמכרות בכל שעה, עומדת ההתעניינות בשעשועי הריקנות, וכנגד הכבוד וההערצה לחכמי התורה, שם אפשר למצוא את השחקנים במרכז ההערצה. ודבר אחד הוא, משני עברי המתרחס, 'ידיעת ההפכים אחת'. מחד, העולם שבו במרכז חוויית האדם עם החיבור לאמיתות ותוכן, ומאידך, העולם שמרכזו הצחוק והריקון ממשמעות, והבן].

יא) זלכך כאשר יצאו ישראל ממצרים וכפשע היה בינם לבין קבלת התורה, ברגע מסויים של רפיון וחולשה הגיע עמלק. ומלחמתו זו איננה לשעבד או לכבוש את ישראל, אלא מלחמה על עצם קיומם, מלחמת חורמה בעצם המציאות היהודית המתחדשת. "למה נקרא שמו 'עמלק', עם לק, שבא ללוק דמן של ישראל ככלב" (תנחומא). זהו ענינו של עמלק, מבקש הוא למצוץ את כל לשד הקיום.

זבאמת בדבר זה נתייחד הן מלחמת עמלק בישראל, והן מלחמת ישראל בעמלק. דתרוויהו היו מלחמת חרמה, שבאו להכות ולהחרים עד החרמה. וכן מצינו במעפילים שניסו להעלות לא"י לאחר חטא המרגלים, אע"ג שאמר הקב"ה אל תעלו כי אינני בקרבכם, **וַיֵּרֶד הָעַמְלָק וְהַכְנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהַר הַחֲרָמָה** (במדבר י"ד מ"ה). וכן לסוף הארבעים שנה כאשר עמדו ישראל בפתח ארץ ישראל, ויבוא הכנעני מלך ערד, ודרשו חז"ל דעמלק הוא, וסופו היה שנהגו בו במידתו שלו, **וַיִּשְׁמַע יְקֹחַ בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת-הַכְנַעֲנִי וַיַּחְרֶם אֹתָם וְאֶת-עֲרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם-הַמָּקוֹם חֲרָמָה** (שם כ"א ג').